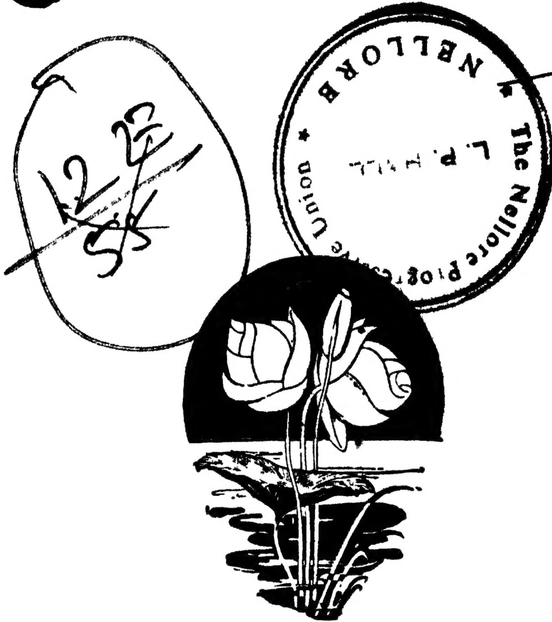
నాటకము

ప్రచండ భార్గవము

వెల రూ. 1½

కృతికర్త:

మోచర్ల రామకృష్ణయ్య

WORKS BY THE SAME AUTHOR

1. మారుతి (ఆంజనేయ స్తవము) వెల 0-6-0

"మీకవనము మిక్కిలి ప్రౌఢముగాను గంభీరభావపూర్ణముగాను గనుపట్టి నాహృదయమును మిగుల నానందపరచినది"—

'కవిశేఖర' వడ్డాది సుబ్బరాయుడుగారు.

2. రమణానందలహరి (రమణమహర్షి స్తోత్రము) ,, 0-4-0

3. గంగాలహరి (పండితరాజ - జగన్నాథకవి కృత సంస్కృతకృతికిఁ దెనుఁగుసేఁత) ,, 0-6-0

"మీరు పంపిన 'గంగాలహరి'ని అత్తఱిముగూడ విడువక కడముట్ట - ముమ్మాఱు - పద్యము పద్యము ముద్దుపెట్టుకొనుచు చదివితిని. చిన్ననాఁటనుండి నాకు గంగాలహరి ప్రియతమమయిన స్తుతిగ్రంథము. అందు పండితరాయని పరిపక్వహృదయము ప్రతిఫలించుచున్నది. ధారాళగతి, నైర్మల్యము గాంభీర్యము పవిత్రత బాహ్యాభ్యంతరకాలుష్యశోధన శక్తి ఆగంగాలహరికిఁ బోలె మీ గంగాలహరికిని గలదని మెచ్చుకొనుచుందును. పండితరాయని కవనపుమేల్మికి మీరు మెఱుఁగు గూర్చితిరి. మూలము గూడ మీరు ముద్రించియుండవలసినది."—

'కవిచూడామణి' వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

4. ఆత్మబోధము (శ్రీశంకరాచార్యస్వామి సంస్కృత గ్రంథమున కాంధ్రీకృతి) ,, 0-8-0

5. హంససందేశము (శ్రీమద్వేదాంత దేశికుల రచన కనువాదము) ,, 1-0-0

6. గిరిజాకల్యాణము (గద్యము) ,,

Presented to Chiranjivi
Guntur Seshendra Sarma

With the best wishes
of the author
[illegible]
[illegible]

ప్రచండ భార్గవము

(పరశురామ విజయము)

కృతికర్త:
మోచర్ల రామకృష్ణయ్య
ప్లీడరు — నెల్లూరు

మద్రాసు
వి. రా౯. కె. ప్రెస్సున ముద్రితము
1946

వెల :
ఒకటిన్నర రూపాయి.

ప్రచండ భార్గవము

నాటక పాత్రములు

పురుషులు

సూత్రధారుఁడు.

పారిపార్శ్వకుఁడు.

పరశురాముఁడు—జమదగ్ని కడగొట్టుకొడుకు—కథానాయకుఁడు.

కుమారస్వామి—శంకరుని కుమారుఁడు.

శంకరుఁడు—కైలాసపతి.

భృంగి—శివభటుఁడు.

కార్తవీర్యార్జునుఁడు—హైహయాధీశ్వరుఁడు.

మయూరధ్వజుఁడు—కార్తవీర్యార్జునుని మహామాత్రుఁడు.

శూరసేనుఁడు
వీరవర్మ } కార్తవీర్యార్జునుని యంగరక్షకులు.

ఆక్షేపకుఁడు—వనపాలకుఁడు.

చారుఁడు.

వృద్ధకంచుకి—కార్తవీర్యార్జునుని యంతఃపురవర్తి.

జమదగ్ని—పరశురాముని తండ్రి.

రుమణ్వంతుఁడు
సుషేణుఁడు
వసువు
విశ్వావసువు } జమదగ్ని కుమారులు.

గాలవుఁడు
శాలిహోత్రుఁడు } జమదగ్ని శిష్యులు.

స్త్రీలు.

గౌరి—శంకరుని కుటుంబిని.

మనోరమ—కార్తవీర్యార్జునుని పట్టమహిషి.

చంద్రరేఖ—మనోరమ సఖి.

రేణుక—జమదగ్ని పత్ని.

భువనమోహిని—కార్తవీర్యార్జునుఁడు సృజించిన యొక లావణ్యవతి.

దాసి.

-:-

INTRODUCTION

BY

Sri Siromani

SANNIDHANAM SURYANARAYANA SASTRY

Proficient in Oriental Learning,

Telugu Pandit,

Mahabub College, Secunderabad

[Author of 'Tatsama Chandrika', critical commentaries on 'Narasa-bhupaleeyam', 'Jataka Kadha Gucchh am', 'Keera Sandesam', 'Vasavadatta' 'Khadga Tik kana' etc., etc.]

ప్రచండ భార్గవము

ఉపోద్ఘాతము

కాంతలకు లావణ్యమువలె, విద్యలకుఁ గవిత్వము ప్రాణము. కావుననే వేదవిదులును గవిత్వమునకై నిత్యమును గృతాభిలాషులగుచున్నారు[1]. శ్రుతి యీశ్వరస్తుతికై ప్రవృత్తమై, శాబ్దికునిగానో తార్కికునిగానో కాక పరమేశ్వరుని 'కవి' 'కవి' యని పలుమాఱు ప్రశంసించినదఁట. కాఁబట్టి కవిత విద్యలకుఁ బరాకాష్ఠ[2] యనుట నిశ్చీయమానమగుచున్నది. పండితబృందమునఁ గవికి శ్రేష్ఠస్థానమందు వలన లభించినది. కవి ఋష్యంశము గలవాఁడనుట సత్యము. ఋషికల్పుఁడైనపుడే బ్రహ్మానందసహోదరమగు రసమును గావ్యమునఁ గవి నిక్షేపింపఁగలుగును. అపుడే కవిచేయు ధర్మోపదేశము[3] లేక సదాచారోపదేశ మానందమూలకమగును. ఈ యుపదేశము శ్రవ్యకావ్యమునందుకన్న దృశ్యకావ్యమునందు స్పష్టగా భాసమానమగును. వినుకలిచే

---

1. ప్రాణాః కవిత్వం విద్యానాం
లావణ్యమివ యోషితాం
త్రైవిద్యవేదినోఽప్యస్మై
తతో నిత్యం కృతస్పృహాః
2. స్తోతుం ప్రవృత్తా శ్రుతిరీశ్వరం హి
న శాబ్దికం ప్రాహ న తార్కికం వా
బ్రూతే తు తావత్కవిరిత్యభీక్ష్ణం
కాష్ఠాపరా సా కవితా తతో నః.
3. "సదాచారోపదేశరూపనిబంధనాహి నాటకాదిగోష్ఠీవినోదేషు జన హితార్థమేవ మునిభి రవతారితా"—ఆనందవర్ధనుఁడు.

నోదవుదానికన్నఁ గనుకలిచేఁ గలుగు నుపదేశము శక్తిమత్తరముగదా! “దృశ్యమునందువలెఁ బదార్థములు శ్రవ్యమునఁ బ్రత్యక్షనుగామి నంతగా నాస్వాద్యమానములుగావు. కావున దృశ్యకవులనే యధికముగా సమ్మానింతు”వని [1]భోజోక్తి. నాటకము సంగీతకవితాభినయముల సంపుటీకరణము. ఇం దొక్కొక్కటియు బ్రహ్మానందమును గూర్చునది. మూఁడునుగూడిన నిఁకఁ జెప్పవలయునా? కావుననే కావ్యములలో నాటకము రమ్యమనిరి. కవిచేయు ధర్మోపదేశము రూపకమందే మిక్కిలి సార్థకమగును గాన ‘నాటకాంతం కవిత్వం’ అను నానుడియుఁ గల్గినది.

రంజనా ప్రవేశాదులచేత సభ్యహృదయములను విచిత్రముగా నటింపఁజేయునది నాటకము.[2] ఇందుఁ బాత్రములు రూపింపఁబడు చున్నవి - అభినయింపఁబడుచున్నవి, యనువ్యుత్పత్తిచేత రూపకశబ్దము నాటక పర్యాయముగా నుపపన్నమైనది - రూపమే రూపకము[3]. అభినయములచే వస్తువెందు రూపింపఁబడునో యది రూపకము[4]. అనఁగాఁ దత్తద్రూపముల నారోపించుకొని యభినయించుట రూపకము[5].

నాట్యశాస్త్రము వేదమనియు నిది చతుర్వేద సారమనియు దీనిని బ్రహ్మ రచించెననియు భరతముని మతము. నాటకము చాక్షుష

1. “తత్ర (ప్రబంధేషు) నతథా పదార్థాః ప్రత్యక్షేణ ప్రతీయమానాః స్వదంతే యథా వాగ్మినాం వచోభిరావేద్యమానాః। అతః అభినయకర్తౄ నేవ కవీన్ బహుమన్యామహే”
2. ‘నాటయతి విచిత్రం రంజనా ప్రవేశేన సభ్యానాం హృదయం నర్తయతీతి నాటకం’ — నాట్యదర్పణము.
3. ‘రూప్యంతే అభినీయంతే పాత్రాణి ఇతి రూపాణి నాటకాదీని, రూపమేవ రూపకం’ - నాట్యదర్పణము.
4. ‘రూప్యతేభినయైర్యత్ర వస్తు తద్రూపకం మతం’-దశరూపకము.
5. ‘తద్రూపారోపాత్తు రూపకం’ — సాహిత్యదర్పణము.

క్రతువని కాళిదాస మహాకవి సూక్తి[1]. ఈ క్రతువునఁ బాల్గొన్న వారికి లభించు ఫలము[2] మతిమాత్ర ప్రశంసకుఁ బాత్రమై యున్నది.

సంస్కృతాలంకారికులు నాటకము సర్వాంగసుందరముగా నుండుటకై నాటకవస్తువును పంచావస్థాత్మకము (ఆరంభ యత్న ప్రాప్త్యాశా నియతాప్తి ఫలాగమములు) గా విభాగించిరి. వృక్షబీజము క్రమక్రమముగా వృద్ధినొంది యెట్లు ఫలరూపమునఁ బరిణమించునో, యట్లే నాటకకథాబీజముగ నుండు దత్తవస్తురూపమునఁ గ్రమాభివృద్ధి నొంది తుదికి ఫలరూపమునఁ బరిణమింపవలెను. ఇట్లు వస్తువు భాసిల్లుటకై సంధిపంచకమును వానికిఁ జతుష్షష్ట్యంగములను భరతాదులు సంధానించిరి. కాని లక్షణానుసారముగా సంధులను సంధ్యంగములను లగింపవలయునన్న దృష్టితో రచనగావించిన నాటకము సరిగా నుండదన్నమాట సత్యదూరము. రసాభివ్యక్తికి సహాయపడు సాధనములను మాత్రమే కవి గ్రహింపవలెను. వేణీసంహారమున 'విలాసము' అను సంధ్యంగము శాస్త్రీయమైనను రసోచితముగా లేదని యాలంకారికులు విమర్శించిరిగదా! ఇతివృత్తమును రసానుకూలముగా మార్చుట కాలంకారికులు నిర్దేశించువారు గారని విశ్వనాథుఁడు. ఈ ప్రచండ భార్గవ గ్రంథకర్తయు నితివృత్తమున నలఁతి మార్పులు గావించెను.

'శృంగారో వీర ఏవ వా' అని యుండుటచే నాటకమున శృంగారవీరములలో నేదో నొక రసము ముఖ్యముగాను గడమవి రసము లంగములుగాను నుండవలె నని భరతాదుల నియమముగా సాహిత్యదర్పణకారాదులు వచించిరి. అట్టిచో ధీరోదాత్తుఁడే నాయకుఁడుగా నుండవలయును. ఇందుఁ బరశురాముఁడు ధీరోదాత్తనాయకుఁడు. ఇందలి రసము వీరము.

---

1. 'దేవానా మిద మామనంతి మునయః కాంతం క్రతుం చాక్షుషం.'
2. 'ప్రయోగం యశ్చ కుర్వీత ప్రేక్షతే చావధానవాన్
యా గతి ర్వేదవిదుషాం యా గతి ర్యజ్ఞశాలినాం,
యా గతి ర్దానశీలానాం తాం గతిం ప్రాప్నుయా న్నరః'

పరశురాముఁడు బ్రాహ్మణుఁ డగుట 'ధీరశాంతా వణిగ్విప్రాః' అను సమయము ననుసరించి, యాతని ధీరశాంతునిగానే ప్రదర్శింప వలయుఁగదా యని యొక యాశంక పొడమవచ్చును. కాని పరశురాముని యతిక్రూరత్వము వ్యాఖ్యానించు నిమిత్త మాతఁడు ధీరోద్ధతుఁడుగా వెలయింపఁబడుటయుఁ గావచ్చును. నాయకుని భాష-ప్రకృతి-వేషా దులకుఁ గార్యము ననుసరించి, యెయ్యెడనైన నతిక్రమము సిద్ధించుట నాటకసామాన్య లక్షణవిరుద్ధము గాదు[1].

ధీరోద్ధతుఁడు నాటకనాయకుఁడుగా నుండవచ్చునా? అనియును నాశంకింపఁ బనిలేదు. నాటకమునకు ధీరోదాత్తుఁడే కాక ధీరలలిత ధీరోద్ధతాదులుగూడ నాయకులుగా నుండవచ్చును[2]. అట్లగుట నిందు ధీరోద్ధతుఁడు పరశురాముఁడు నాయకుఁడైనప్పుడు ప్రధానరసము వీరము గాక రౌద్రమగును. రౌద్రరస మంగియగుట పొసఁగునా యనియు శంకింపరాదు. ఉత్తరరామచరితమునఁ గరుణము ప్రబోధచంద్రోదయ మున శాంతము నంగిత్వము వహించియుండుట సుప్రసిద్ధము[3]. ఆశ్చర్య చూడామణియం దద్భుతరస మంగి యగుట సుధీజనవేద్యము[4].

1. "పరశురామస్య అతిక్రూరత్వ ఖ్యాపనాయ ధీరోద్ధతత్వ నిబంధః న "భాషాప్రకృతి వేషాదేః కార్యతః క్వాపి లంఘనం", ఇత్యప వాదాదవిరుద్ధః"—నాట్యదర్పణము.
2. "యేతు నాటకస్య నేతారం ధీరోదాత్తమేవ ప్రతిజానతే న తే మునిసమయాధ్యవగాహినః। నాటకేషు ధీరలలితాదీనా మపి నాయకానాం దర్శనాత్ కవిసమయ బాహ్యాశ్చ"
—నాట్యదర్పణము.
3. 'శృంగారో వీర ఏవ వా, ఇతిసముచిత రససూచకం తేన ఉత్తర రామచరితే కరుణస్య ప్రబోధచంద్రోదయే శాంతస్యచ అంగిత్వ మవ్యాహతం' —దుర్గాదాస పండితుడు.
4. మహామహోపాధ్యాయ యస్. కుప్పుస్వామిశాస్త్రిగారి యాశ్చర్య చూడామణి పీఠిక.

తెప్పఁగాఁ బరిశీలించిన నిందలి పరశురాముఁడు ధీరోద్ధతుఁడు గాఁడు. అతిక్రూరత్వ మీతనియందు లేదు. ధీరోద్ధతుని గర్వము లక్ష్యము. ఈ నాటకమునఁ బరశురామునికి ధర్మమే లక్ష్యము. ధీరోదాత్తుఁడు ధర్మనిర్వహణమూలమున లోకకల్యాణము ననుసంధించును. పరశురాముఁ డట్టివాఁడు. శంకరుఁడు 'ధార్మిక కర్మదూరధూర్తచ్ఛాత్రుకంఠనాళవిని కృంతనార్థము'గదా యాతనికిఁ గుఠారమొసంగెను! కావున నిందలి నాయకుఁడు ధీరోదాత్తుఁడే! వీరరసమే యంగి.

నాటకీయవస్తువును బంచావస్థాత్మకముగా విభజించి, యాయా యవస్థ సమాప్తమగుచో నాయాభాగమున [1]అంకమని ప్రాచీనులు పేరు పెట్టిరి. మఱియు నవసరమునుబట్టి, యనఁగా దూరాధ్వగమనము మొదలగు నేకదినాసాధ్యకార్యములఁ బ్రదర్శింపవలసివచ్చునేని, కథా వస్తువును ఛేదించి చూపించుటయు నంకమే. అంకమున నొక్కదినమున జరిగిన వస్తువును బ్రదర్శించును. అట్లయ్యు నొక్కదినమున జరిగిన వృత్తము నొక్క యంకముననే కాక రెండు మూఁడంకములలోఁ గూడఁ జూపవచ్చును. దీనినే యిప్పటివారు రంగమందురు. రంగము, దృశ్యము అను పదములను బ్రాచీను లీ యర్థమున వ్యవహరింపలేదు. వారు 'రంగము' అను నర్థమునందును 'అంకము' అను పదమునే వ్యవహరించిరి.

భవభూతి యేకాహచరితము నేకాంకముగా నిరూపింపక భిన్న భిన్నాంకములలోఁ బ్రదర్శించెను[2]. ఇంతేకాక యుత్తరరామచరిత్రము యొక్క చతుర్థాంకపుఁ జివరిఘట్టమున 'నిష్క్రాంతౌ వృద్ధౌ' అని యారంగమును ముగించి, యాదేయాంకమున లవుఁడు వటువులతో సఖ్యమును

---

1. అవస్థాయాస్సమాప్తిర్వా ఛేదోవా కార్యయోగతః
అంకస్స బిందుర్వ్యాప్తిశ్చతుర్యామో ముహూర్తతః.

2. "The events of the first two Acts occupy one day....... Thus the events of the 3rd, 4th and 5th Acts occupy one day and one night... Thus it is clear that the events of the 7th and 8th Acts must have happened on the 7th or 8th day of the dark half of jyeshta......etc.
M. R. Kale's Introduction to Malathi Madhava.

గాంచి దానిని బంధించు దృశ్యమును గవి ప్రదర్శించెను. దీనినిబట్టి, యొక్కే యంకమున నేకాహచరితమునే, దూరాధ్వగమనాదులు లేని విధమున భిన్నభిన్నరంగములుగాఁ జూపవచ్చునని మనమూహింపవచ్చును. కాని యిది ప్రాచీనలక్షణ విరుద్ధము గాదు. పెక్కుదినములందు జరిగిన చరితము నొక్కయంకమునఁ జూపుటమాత్రము సంప్రదాయ విరుద్ధము.

ఈ నాటక బీజమేమి? అదియెట్లు ఫలముగాఁ బరిణమించెను? ప్రథమాంక ద్వితీయరంగమున శివుఁడు పరశురాముని క్రౌంచభేదన కౌశలమునకు మెచ్చి, ధార్మిక కర్మదూరులగు దురుద్ధత నరపాలకుల కంఠలుంఠనమునకు సాధనమగు కుఠారము నతనికిఁ బ్రసాదించుట బీజము. అది ఫలించుటకు సహాయకము పరశురాముని విక్రీడ. ఈ నాటక బీజము స్వీయాశ్రమోపాంతము ప్రవేశించు పరశురాముని స్వాగతమునఁ గొలఁదిగాఁ బురస్కరించి, గోవత్సము మోసుకొని కదలించిన యతని ప్రతిజ్ఞతో ప్రమాణుగట్టి, మనోరమాస్వప్నసందర్శనరూపమున శాఖలుగట్టి, సేనాని కార్తవీర్యుని కంపిన జాబునం గల వృత్తాంతరూపమున మొగ్గతొడిగి, మయూరధ్వజుని కదనకథనమునను కార్తవీర్యాస్త్రమని స్వగతోక్తి రూపమునను బుష్పించి పంచమాంక చతుర్థరంగమున ఫలించినది. ఈ విధమున ధర్మనిర్వహణము చేయఁబడినది. ప్రచండభార్గవమున మొదటి యంకమందలి రెండురంగములు నొక్కదినముననే జరిగినవి. ఆవలఁ గొలఁదికాలమునకే యనఁగా రమారమి వారముదినములలోనే ద్వితీయాంక కథయు జరిగియుండును. అది ముగిసిన మఱునాఁడే తృతీయాంక కథయుఁ దదనంతరదినముననే చతుర్థాంక కథయు దాని వెంటనే పంచమాంక కథయు జరిగినది. ఈవిధముగా నీ యితివృత్తమునకుఁ బదిపన్నెండు దినములుమాత్రమే పట్టియుండును.

ఈ నాటకమున రంగము లతివిస్తృతములుగాక సముచితసంగ్రథితములై రసవంతములై యున్నవి. పరశురాముని పరాక్రమ బ్రహ్మ

చర్యామర్యాదలును శాస్త్రపర్యాప్తములని యూహ్యత్యమాయావిత్యయములును జక్కఁగా నిరూపింపఁబడినవి.

ఆంధ్రమున రూపకలక్షణమును గూలంకషముగా నిర్వచించు గ్రంథము లేదు. ఆంధ్రదశరూపకమునఁ గాని, యాంధ్రసాహిత్యదర్పణమునందలి నాటకప్రకరణమునఁ గాని తత్తల్లక్షణములకు లక్ష్యములు లేవు. కాన వానియుపయోగ మాంధ్రులకు శూన్యమే. భిన్నభిన్నరసములుగల నాటకాదులలో సంధులు తదంగములు సమన్వయమగునట్లు చూపఁబడ లేదు. ఇంతేకాక యీకాలమున నిటుఁ దారసిల్లిన పాశ్చాత్య నాటకముల విమర్శించి మననాటక సాంప్రదాయ మావిష్కరించు తలంపునఁ నేను బ్రారంభించిన 'రూపక సిద్ధాంత' మీ యుపోద్ఘాత ముపోద్ఘాత రూపమగుఁగాక.

కవిగా నటుఁడుగాఁ బ్రసిద్ధి వహించినవాఁడే నాటకరచయిత కాఁదగినవాఁడు. ఇంతటి యోగ్యత కొఱవడినను నాటకరచనమునకు వెలితికి యేర్పడును. శ్రీ రామకృష్ణశాస్త్రిగారు 'సుకవి'గా నటముఖ్యుఁడుగా నాంగ్లవిద్యాకుశలుఁడుగా కలసిన సామగ్రి సముపార్జించుకొన్నవారు. వీ రాంధ్రాంగ్లభాషాదులయందు నేఁటికాలపు విలక్షణ కవిత్వపుఁ బోకడలకుఁ బోక, సలక్షణమైన లలితమైన కవిత్వము వ్రాయుటను సంపాదించిరి. పరార్థవాదులై యొకప్పుడు లక్ష్మీదేవిని భాషాసేవకులై యొకప్పుడు సరస్వతీదేవిని సాక్షాత్కారము నిరువురి యశస్సులకును బాత్రులై మన్ననఁగని జన్మమును ధన్యము చేసికొనుచున్నారు. వీరికి విశ్వాసమునందు నా కాదరముగలదు. కేవల సంకోచము నన్నెక్కువగా నాక్షేపించినది.

వీరిట్టే యుత్తమగ్రంథముల రచించి, భాషాసేవచేయుచుఁ జిరకాల మాయురారోగ్య సంపదలతో వర్ధిల్లుదురు గాక యని పరమేశ్వరుఁ బ్రార్థింతును.

44. Zeera Compound,
Secunderabad,
Deccan.

సన్నిధానము
సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

[ఈ యుపోద్ఘాతము రచించిన శ్రీ శాస్త్రులవారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.
గ్రంథకర్త.]

ప్రచండ భార్గవము

నాంది

శ్రీకంఠాత్త వరప్రభూత బలపారీణుండై రణోద్దండ ఖ
లాకంఠాఖర దోస్సహస్ర జయలోల ప్రాణుఁ బాణుండు ఘనా
నీకక్షోణి జయించు కృష్ణుఁడు సమానీతానిరుద్ధ త్రిలో
కీకల్యాణ కటాక్షముల్ వఱపి రక్షించుఁ మిముఁ నిత్యమున్

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు:— అతి విలంబమేల, వినియోగింపుఁడుగదా.

సీ॥ మోచర్లకుల సముద్భూతిఁ బుట్టువుతోన
తొడరిన కవితా కుతూహలంబు
* అభినవ తిక్కనార్యు భజించి, తత్కృపా
మతిఁగన్న పద్య నిర్మాణపటిమ
† శివరామయాఖ్యుచేరువ 'నాంధ్ర సభ' నట
త్వావాప్తిఁగొన్న రంగానుభవము
శ్రవ్యమ్ము మెచ్చి, దృశ్యప్రబంధపు సృష్టి
కెలయించినట్టి నెచ్చెలుల ప్రోది

---

* ప్రసిద్ధ శ్రీ [illegible] శాస్త్రిగారు.

† నెల్లూరు ఆంధ్రసభకు నాఁటి అధ్యక్షులు శ్రీ తూములూరు శివ
రామయ్యగారు.

గీ॥ కారణంబులు నుద్బోధకములుగాఁగ
'సరసకవి' రామకృష్ణుండు సంతరించె
నీ ప్రచండ భార్గవము మీ రెలమిఁ జూచి
మేలు గలదేని కొనుఁ డార్యమిత్రులార!

కార్యవశమున నేనిప్పుడు హిమవన్నగవాసినయి బాలభార్గవ సమకాలికుఁడనైతిని. (అంతటఁ గలయఁజూచి) ఓహో! యేమిది? భక్తవశంకరుండగు శంకరుని యావాసముగదా యిది! భార్గవ బాహులేయుల శస్త్రాభ్యాస కోలాహల మొక్కింతయునులేక యేల యీశైల సానుస్థలంబులు నిశ్శబ్దంబులై యున్నవి?

[పారిపార్శ్వకుఁడు ప్రవేశించును]

పారి— భావా, యెఱుంగవా యేమి? భృగునందనస్కందు లెన్నండో కృతహస్తులైరి. నేఁడో రేపో భార్గవుఁడు హిమగిరినుండి పయనమై తన జననీజనకులం జేరఁగలఁడు.

సూత్ర:— మారిషా, నాకొక్క సంశయము. 'కోదండ పాండిత్యమున వారిరువురిలో నెవ్వఁడధికుఁడు?' అని.

పారి:— ఊఁహూఁగును. ఇప్పుడే నీకయ్యది స్పష్టము కాఁగలదు.

[నేపథ్యమున]

మ॥ పరమేశోజ్జ్వల పాదపంకజ రజస్స్ఫూర్త్యాతిపూతంబు, శ్రీ
కర దుర్వార మహాఘ సంహరణదక్షం బద్ది కైలాస, మీ
గిరిమాహాత్మ్యము నాసహస్రముఖుఁడున్ గీర్తింపఁగా నేరఁడీ
శ్వరు నిందుండియె కొల్చు నాకిఁక బునర్జన్మంబు లేదారయన్.

సూత్ర:— (చెవియొగ్గి) భార్గవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. వేగిరము పోవుదము రమ్ము. కడమ పాత్రము లాయత్తమొనర్తము పద.

(నిష్క్రమింతురు)

[ఇది ప్రస్తావన.]

ప్రచండ భార్గవము

ప్రథమాంకము - ప్రథమ రంగము

(స్థలకము - కైలాసము)

[భార్గవుఁడు ధనుర్బాణతూణీరధారియై ప్రవేశించును]

భార్గవుఁడు:—

మ॥ పరమేశోజ్జ్వల పాదపంకజ రజస్స్పర్శాతి పూతంబు, భీ
కరదుర్వారమహాఘసంహరణదక్షం బిద్ది కైలాస, మీ
గిరి మాహాత్మ్యము నాసహస్రముఖుఁడుం గీర్తింపఁగా నేరఁడీ
శ్వరు నెమ్మందిని గొల్చు నాకిఁక సుఖస్వర్గంబు లేదారయన్!

పినాకపాణి యంతేవాసినై, యస్త్రశస్త్రాభ్యాస మొనర్చుచు, మయూరతురంగుని కుఱంగట వినోదించుచు, శర్వాణీ చరణారవింద మరంద పానానంద తుందిలేందిందిరంబనై హిమగిరి సానువనస్థలంబుల విహరించుచు నింతకాలము సంతసంబున బుచ్చితి. నిన్నగదా యన్నీలలోహితుండు "భార్గవా, శేముషీవిశేషంబునను గోదండపాండిత్యంబునను నీవు మాననీయుండవైతివి. నీవు కోరినప్పుడు నీజననీజనకులం జేరవచ్చును. నీకు సెలవిచ్చితి"నని యానతిచ్చెను. పుణ్యనిలయమగు నీధరాధరవరేణ్యమును నే నెట్లు విడిచిపోఁగలను? పోఁగలిగినను,

ఉ॥ ఇంపుదలిర్చు నాదయిత సయ్యనతొల్లి ప్రాయపుఁ గౌతుకాబ్ధిపొం
గింప సుధామరీచియగు కీర్తి నికాయుని గార్తికేయునిన్
బొంపెసలారు కూరిమికిఁ బుట్టిన యుల్లమునట్టి నెచ్చెలిన్
డెంపున వీడిపోవలసెనే యని యుల్లము తల్లడిల్లెడిన్.

[చేష్టాదు సేయని యడుగులతోఁ, గోదండకాండసమన్విత కరకమలుండగు కుమారస్వామి వెనుకనుండి వచ్చి భార్గవుని భుజముమీఁదఁ జేయి వేయును. అతఁ డులికిపడును.]

కుమారస్వామి:—ఏమి భార్గవా, యేమేమో నీలో నీవు మాటాడుకొనుచున్నావు ?

భార్గ:—ఏమియును లేదు. మిత్త్రుని విడనాడవలసినదినములు వచ్చెనుగదా యని చింతించుచున్నాను.

కుమార:—సఖుఁడా, సంయోగవియోగములు సహజములుగదా ! నీయెడఁబాటు నాకును దుస్సహమే యగును. కాని నివాసములు దూరములైనను మన యంతఃకరణములు దూరములగునా ?

[శివభటుఁడు భృంగిప్రవేశము.]

భృంగి:— కుమార భృగురాములారా, మీయిరువురిని వేగిరమ వెంటఁబెట్టుకొని రమ్మని మహేశ్వరునియాజ్ఞ.

భార్గ:—సఖుఁడా, పోవుదము రమ్ము.

కుమార:—అటులే. (ముగ్గురు నిష్క్రమింతురు.)

(తెర వ్రాలును.)

———

ప్రచండ భార్గవము

ప్రథమాంకము - ద్వితీయ రంగము

(స్థలము - కైలాసము)

[గౌరీశంకరు లుపవిష్టులైయుందురు]

గౌరి:— మీ రన్నమాట నే నంగీకరింపఁజాలను. కుమారునికన్న భార్గవుఁడే ధనుర్విద్యయం దధిక నైపుణ్యమును గడించెనన్న మీ మాట విశ్వసింపఁజాలను.

శంకరుఁడు:— ప్రత్యక్షముగ నిరూపించిన నీ వంగీకరింతువా ?

గౌరి:— విధిలేదు. మనప్రోల వారి శస్త్రవిద్యాపాటవము ప్రదర్శింపఁబడినచో నప్పుడు మన వాదములయందలి సత్యాసత్యములు బలాబలములు స్పష్టమగును.

శంకరుఁడు:— నిస్సందేహముగ - త్వరపడకుము.

[భృంగి భార్గవ కార్తికేయులు ప్రవేశింతురు. భార్గవ కార్తికేయులు గౌరీశంకరులకు నమస్కరింతురు.]

శంకరుఁడు:— చిరంజీవులారా, మీ శరాభ్యాస పాటవముం బరీక్షింప మాకు మనసు పుట్టినది. మీమీ ధనుర్విద్యాకౌశలముం బ్రకటించి, యల్లదే యా క్రౌంచము నొక్క బాణముతో నొక వైపు నుండి యావలిప్రక్కకు రంధ్రముగావింపవలయు. ఉపక్రమించి నా యాదేశము నిర్వర్తింపుఁడు.

భార్గవ కార్తికేయులు:— మహాప్రసాదము (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

గౌరి:— ఇట్టియాజ్ఞ యొనర్తురని నేఁ దలంపలేదు.

శంకరుఁడు:— ఎట్టి పరీక్ష యుచితమని యూహించితివి?

గౌరి:— పాండవమధ్యముని ఛండన పాండితిం బరీక్షింప నలనాఁడు మీరు సంఘటించిన విధానముంబోలిన పన్నుగడ యొకటి పన్ను దురని భావించితిని.

శంకరుఁడు:— క్రౌంచభేదన పరీక్షయే మేలు. ప్రాణప్రియా, యిదే నామాట వెంబడిప లక్ష్యవేధన మారంభింపఁబడినది.

గౌరి:— చూచుచున్నాను. అదిగో!

సీ॥ శరము కార్ముకమున సంధించె కుమారు
సుప్రయోగ విశిఖుఁ జూడుఁ డదిగో,
చెదలరేఁగు సురల జయ జయ ధ్వనులలో
వాని బాణరవము లీనమయ్యె!

శంకరుఁడు:-[చిఱునగవుతో] (స్వగతము) పుత్త్రప్రేమప్రభావ మిట్టిదే కాఁబోలు (ప్రకాశము) ప్రేయసీ, చూడుము, కుమారుని నారాచము నగమును భేదించునన్న నమ్మకము కలుగుటలేదు. జాగరూకతతో మఱియొక బాణము నాతఁడు ప్రయోగింపవలసిన ట్లున్నది.

గౌరి:—తొలిప్రేటు తప్పిపోయినఁ బోవునుగాక. రెండవబాణమైన భేదింపకుండునందురా?

శంకరుఁడు:—రెండవది దూసిపోయిన, మూఁడవదానిని సైతము ప్రయోగింపవలసివచ్చునేమో!

గౌరి:—బాలకులపట్ల నంతమాత్రము చేనవునూపఁదగదా?

శంకరుఁడు:—ఏకబాణప్రయోగముచేత నే క్రౌంచము నరంధ్రముగావింపవలయునని మొదట నేనాడితినిగదా! ఇప్పు డది సవరించు టెట్లు పొసంగును?

గౌరి:—(ఉద్వేగముతో) అయిన మనకుమారుఁ డోడిపోయినట్లేనా?

శంకరుఁడు:—భృగురాముఁడు గెలిచినఁగదా?

గౌరి:—అతఁడును క్రౌంచభేదనము చేయఁజాలనిచో?

శంకరుఁడు:—ఇరువురును తుల్యప్రజ్ఞులని యేర్పడును.

గౌరి:—అట్లయిన సంతోషమే!

శంక:—ప్రియా, తిలకింపుము. భార్గవుఁ డుపక్రమించుచున్నాఁడు. అతని శరసంధానముం గనుము.

కం॥ పంచాస్యమధ్య. యల్లుఁ డు
కాంచెదము భృగుసూనుని శరాగతి కిపు డుటుంగా
క్రౌంచము కంపించెనో, భే
దించునొ యేమాయె నింతు దీని శరాసనా!

గౌరి:—ఏమో!

శంక:—చూడుము, మెఱపు మెఱసినట్లు భార్గవబాణము మహావేగమునం బోవుచున్నది.

గౌరి:—(తదేక దృష్టితో) క్రౌంచముం దాఁకినది. ఆహా! యదృశ్యమైనది. (ఱెప్పటలు జేఱచి) భేదించినది. అటువైపునుండి వెడలివచ్చినది. ఔరా, యేమి! భృగురాముని శస్త్రప్రయోగకౌశల మద్భుతముగానున్నదిగదా! (విభ్రాంతయై చూచును)

శంక:—కంటివా యీయబ్బురము! ఈ క్రౌంచమును భృగురాముఁడును నేకబాణ ప్రయోగమున రంధ్రముగావింపఁ జాలఁడని తలంచితిని.

గౌరి:—చాలుచాలు మీ చతురవాక్యములు. చిత్రచర్యానిధులన్న మీరే! మీ సంఘటనముల యంతరార్థములు నాకే గోచరింపనీయకున్నారే, యౌరా! మీ మాయలమారి చెయ్వులు మానవమాత్రుల కర్థమగునా?

శంకరుఁడు:—కల్యాణీ, యేటికి నీకీయలుక? కుమారుఁ డోడిపావునని నేను మాత్రము తలంచితినా?

[భార్గవరామ కుమారస్వాములు ప్రవేశింతురు - శంకరుఁడు లేచి భార్గవుని గాఢాలింగన మొనరించుకొని చుబుకముం దడవుచుఁ జేరువం జేర్చుకొనును. కుమారుని గౌరి చేరంజీరి యనునయించును. కుమార స్వామి తల్లిని వీడివచ్చి తన కరమున భార్గవుని కరముంజేర్చును].

కుమారస్వామి:— నా సతీర్థ్యుఁడు కూర్మిసఖుఁడు భృగురాముఁడు నేఁటి పరీక్షలో విజయలక్ష్మిం జేపట్టెను. ఈ వీరకుమారుని సముచిత లీల మీరు సమ్మానింపవలయు.

[భార్గవుఁడు గౌరికిఁ బ్రణమిల్లును. గౌరి యాతని లేవఁదీయును.]

గౌరి:— మేఁలు మేలు భృగురామా, నీ లక్ష్యశుద్ధి యనన్యసాధ్యము. నీ బాహుబల మప్రతిద్వంద్వము. చిరంజీవివై వర్ధిల్లుము.

సీ। ఒక్క నారాచనఖముతో నురవణించి,
క్రౌంచ కుంభీంద్ర కుంభంబు చించిచీల్చి,
యంచే ముత్తెమ్ములను వెల్వరించి నట్టి
హరివిగాని, మనుష్యుండవా ? కుమార !

శంకరుఁడు:— సంతసించితిని భృగురామా, నీ ధనుర్వేద విద్యావైశ ద్యమునకు నాయశేషానందనము. నీకు బహుమాన పురస్సరముగా నేఁడీ పరశువు నొసంగుచున్నాను.

ఉ। ఇచ్చితినోయి భార్గవ, గ్రహింపుము-ధార్మిక కర్మదూర భూ
భృచ్చయకంఠనాళవినికృంతనసారము నీ కుఠారముఁ,
సచ్చరితుండవై గుణవిశాలుఁడవై పితృవాక్యభక్తిని
ర్యచ్చిరకీర్తివై పరశురాముఁడవై మనుమయ్య దీనిచేఁ !

గౌరి:— నాయనా నీ చరిత్రము విచిత్రము.

గీ॥ ఖండపరశువు కూర్మి శిష్యుండనైతి
నా మహాత్ముని సాన్నిధ్యమం దఖండ
మైన కోదండపాండిత్యము నలవరించి
పరశురాముడ నైతి నబ్బురము నన్న!

శంక:—ఇదే శుభముహూర్తము — పయనమై నీజననీజనకులం జేరుము. వారు నీరాకకై నిరీక్షించుచుందురు.

పరశురాముడు:—మహాప్రసాదము.

కుమారస్వామి నుద్దేశించి: దయాస్వా, నేబోయివత్తును. నిను విడిపోవ కాళ్ళాడకున్నవి. ననుమఱవవు గదా! క్రౌంచభేదనపరీక్ష మాత్రము మఱచిపొమ్ము. లోకగురుసానతి యనుల్లంఘ్యమగుట వంకుల కీనకొంటినిగాని కానిచో నేనట్టిపరీక్షకు నీతోనా పోటికి నిల్చుట?

కుమారస్వామి:—పరశురామా, ఇంతమాత్రము నీవోర్చుకొనవలయునా? దానినప్పుడే మఱచిపోయితిని పొమ్ము. నీకు శుభమగుంగాక.

(తెర వ్రాలును.)

ప్రచండ భార్గవము

ద్వితీయాంకము _ ప్రథమ రంగము

స్థలకము - మాహిష్మతీ నగరము - ప్రమదావనము

[మనోరమా చంద్రరేఖలు ప్రవేశము]

మనోరమ:— చంద్రరేఖా, మొన్నమొన్న మనము వింధ్యాచలము సమీపమున కరిగినప్పుడు కాంచిన వనము దాని రామణీయకము నా కిప్పటికిని మఱపురాకున్నది.

చంద్రరేఖ:— వనరామణీయక విలోకనము, నర్మదా నిర్మల జలక్రీడా వినోదము - వీనితోఁపాటు పదితలల రక్కసునితోఁ బోసంగిన సమర కోలాహలమువలని భయము జ్ఞప్తికి వచ్చుటలేదా? బాల్యమున నీవు ధనుర్విద్య నభ్యసించినదానవే, యానాఁ డేల బేలవై భీతినొందితివి?

మనోరమ:— ఇఱువదిచేతుల రాకాసిమన్నీనితోఁ బోరుసల్పుటకు వేయిచేతుల ఱేఁడుండఁగా మన కేమి భయమని యనుకొంటినిగాని హృదయము నెంత చిక్కఁబట్టినను నా కిప్పటికిని బెదరు వదలినది కాదే! అది తలంచుకొనిన గుండియలు జల్లుమనుచున్నవి, చంద్రరేఖా.

మ॥ క్షయకాలోగ్ర నిటాలలోచనశిఖాకల్పస్ఫుర చ్ఛౌర్య దు
ర్జయులై, యూర్జితసింహగర్జనలతోఁ గ్రవ్యాదనాథుండు హై
హయవంశాగ్రణియుఁ బరస్పరజిగీషాయత్త చేతస్కులై
భయదాయోధన కేళిసల్పుట తలంపన్ మేను కంపించెడిన్.

చెలీ, రమ్ము నా యుర మ్మెట్లు కొట్టుకొనుచున్నదో చూడుము.

చంద్రరేఖ:— (మనోరమ యురము స్పృశించి) అవునే, యీస్పందనము నాపి నిన్ను నిస్తంద్రం జేయుటకు నీ మనోహరుఁడు వేయి చేతులతో నిన్నాశ్లేషింప వలసినట్లున్నదే.

మనోరమ:— చాలు పోవే నీ పరిహాసము.

చంద్రరేఖ:—పరిహాసమా, యాణిమాదిసిద్ధుల నార్జించిన నీవిభుండు తన యిచ్ఛవచ్చిన సమయములందు మాత్రమే వేయిచేతులను వెల్వఱచుచుండఁబట్టి సరిపోయె, లేకున్న నీవు నీమనోహరుని జూచినను భయభ్రాంతవై పరుగెత్తియుందువేమో !

('చంద్రరేఖా !' యని నేపథ్యమున ధ్వని)

ఎవరో పిల్చుచున్నారు. నేఁబోయివత్తును.

మనోరమ:—పోయిరమ్ము.

(చంద్రరేఖ నిష్క్రమించును. మనోరమ పాటపాడుకొనుచు లతానికుంజములవంకకుఁ బరిక్రమించును. పొదరింట్లో నేమో వెదకుచు నాక్షేపకుఁడను వనపాలకుఁడు ప్రవేశించును.)

మనోరమ:—ఏమోయీ, తోఁటపొదలలో నేమో వెదకుచున్నావు ?

ఆక్షేపకుఁడు:—పెంపుడు గోరువంక యొకటి తప్పించుకొని పారి పోయినది తల్లీ.

మనోరమ:—ఏల ? ఏమి జరిగినది ? ఏ గోరువంక ?

ఆక్షేపకుఁడు:—ప్రొద్దునఁ బెంపుడుపులుఁగుల గూళ్ళు బాగుచేసితిని. పరిశుభ్రపఱుచుటకై పావుగడియ క్రిందట మాలతీమండపములో నిపైఁడిపంజరము తలుపుతీసితిని.

మనోరమ:—అవును. అందు విశేష మేమున్నది ? అనుదినమును నీవు చేయుపనియే కదా యది ?

ఆక్షేపకుఁడు:—వినుము తల్లీ, తలుపుతీయుటగోనే తడవుగా నందున్న చిలుక-గోరువంక, యివి రెండును వెలికివచ్చినవి. జంటబాయ

నివిగబాఱువి? విడివడినవి. చిలుక మండపముమీఁది కెగిరినది. గోరువంక యెలమావిచెట్టుపై వ్రాలినది.

మనోరమ:—ఆ! ఆ! అంతట?

ఆక్షేపకుఁడు:— నేను పంజరము బాగుచేసి, సన్నని పూలపందిళ్లు చేర్పఁ బూనుచుంటిని. అమ్మా, యింతలో నెచ్చటినుండివచ్చెనో, యావాయిచుచ్చవలె తీవ్రమైన నొక సాళువము దూఁకి, చిలుక నొడిసి, తన్నుకొని మింటి కెగసిపోయెను.

మనోరమ:—అయ్యో, అయ్యో, యెంత దురంతము! శారిక యేమయ్యెను?

ఆక్షేపకుఁడు:—గోరువంక యవస్థ నేనేమని వర్ణింపఁగలను? మండలాకారముగా మండపము నాల్గువైపులఁ దిరిగితిరిగి, పలవరించి, యూఁడిపోవునట్లు ఱెక్కలల్లార్చి, 'లోనికేగి, మరలివచ్చి, తల క్రిందై, విసివి, వేసారి, యేడ్చి, నిలువఁజాలక, బుఱ్ఱున నెట్లో యెగిరిపోయినది. ఎచ్చట వెదకినను గానరాలేదు దేవి

మనోరమ:— ఎంత యన్యాయము!

ఆక్షేపకుఁడు:— ఇట్టి విపర్యయ మిప్పటికి జరుగలేదు తల్లీ!

మనోరమ:— పొమ్ము, వనము నల్దెసలను గాలించి చూడుము.

ఆక్షేపకుఁడు:—చిత్తము - నాశక్తి వంచనచేయక వెదకెదను.

(నిష్క్రమించును)

మనోరమ:—ఔరా, యీ వృత్తాంతము నాయంతరంగము నెంత కలఁత నొందించినది!

(సేవకుఁడు ప్రవేశించును)

సేవకుఁడు:—అమ్మా, చక్రవర్తిగారు దయచేయుచున్నారు. (సేవకుఁడు నిష్క్రమించును)

(కార్తవీర్యార్జునుఁడు ప్రవేశము)

మనోరమ:— ఆర్యపుత్త్రునికి జయమగుఁగాక! ఎచ్చటికో ప్రయాణోన్ముఖులైనట్లున్నది?

కార్త:— వేటకై యరణ్యమునకేగు సన్నాహమున నున్నాను.

మనో:— నేనును మీతో వచ్చి, వనదృశ్యములతోపాటు మీ మృగయా వినోదముం దిలకింపవలయునని కుతూహలపడుచున్నాను.

కార్త:— ఈనాఁడు నీవెట్టి యపూర్వపుఁ గోరికం గోరితివి ?

సీ॥ రత్నకుట్టిమ విహారస్థలుల్ లేవట
కర్కశకంటక మార్గములెకాని,
రమణీయ కేళికురంగముల్ లేవట
దారుణ వన్యసత్త్వములెకాని,
కర్పూర మణిదీపికా ద్యుతుల్ లేవట
గహనాగ్ని విస్ఫులింగములెకాని,
తతహంసతూలికా తల్పముల్ లేవట
శ్రమముగొల్పు గండోపలములె కాని,
గీ॥ భీకర క్ష్వేళ దుష్టసర్వాకరముల
బహుళ ఘూత్కారములెకాని, వరవిపంచి
కారవాంచిత గీతాదికములు లేవు
చాన, నీవేల, విపిన సంచారమేడ !

మనోరమ:— మనోరమణా, మీతోడి విపినసంచారమైనను హృదయంగమమై యుండును. ఇంక మీయెడఁబాటు నొక్క దినమేనియు సహింపఁజాలను. నేను మీతో వత్తును. అనుగ్రహించి యనుమతింపవలయు.

కార్త:— బేలా, యిదియేటి మాట ? ఎంత వెఱ్ఱిదానవు. ఒకటి రెండు దినముల యెడఁబాటునే సహింపలేవా ?

గీ॥ ధవుని ధనమైన క్షత్రియోత్తమకు నీకు
వీరపత్నికి వెఱపుగల్పించు నొక్క,

కాలగతిఁ గల్గు విప్రయోగమ్ములైన,
రణములైనఁ దదీయమారణములైన ?

మనోరమ:— అమంగళము శాంతించును గాక ! అయ్యో,

గీ॥ అశనిపాతమ్ములుగ నిట్టి యశుభవాక్య
లడరె మీనోట - విధి యలంఘ్యము నిజమ్మొ,
యైన, నస్తంగమించు సహస్రకరుని
ననుగమించుచోట ఛాయ కాయాస మగునె ?

కార్త:— క్షత్రియ పత్నుల చిత్తస్థైర్యమును నీజ్ఞప్తి కెలయించుటకై నేనూఱక మాటవరుస కంటిఁగాని, యింతలో నీవి ట్లుమ్మలింపఁదగునా ? వేటకై పోవు నేను రేపే మరలిరానా, యలివేణీ! నీవావంతయుని వంతకుఁ దావీయవలదు పోయివత్తును.

మనోరమ:— జాగుసేయుదురేమో, మీరేమన్నను వనస్థలీ సహజ సౌందర్యము లెంత చూచినను దనివి తీఱునవి కావు.

గీ॥ శబరసారంగ దృగ్విలాసములు, శాంత
ముని జనాశ్రమ సుమనోవిభూతి కలిత
సురభిసౌభాగ్యములు మనోహరము లచటి
దృశ్యములు మిమ్ము కదలిరానీయఁగలవె ?

కార్త :— చేలా, యేల యీ మాటలు ?

సీ॥ అరవిందగంధి, నీ యనుభూతిగల నాకు
వనసూన సురభి సంభారమేల ?
హరిణాక్షి, నీ యపాంగాద్యుతి గల నాకుఁ
గాంతార మృగ విలోకనములేల ?

వనిత, నీప్రణయ విభ్రమరేఖగల నాకు
శబరాంగనా విలాసమ్ములేల ?
వెలఁది, నీ శృంగార విభవమ్ముగల నాకు
మునిజనాశ్రమ శుచి స్ఫూర్తిగోల ?
గీ: నా మనోరమ యుండంగ నేనుగోరి
యా వనేచరు చింత నే నాలసింతు ?
నాకు నీకన్న నాసేచనకము గలదె,
ఉంచుకొంబో[illegible] [illegible]గరానే, ల[illegible]గి !

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు. తెర వ్రాలును)

ప్రచండ భార్గవము

ద్వితీయాంకము - ద్వితీయ రంగము

(స్థలకము - జమదగ్ని యాశ్రమము)

(గోదేవతాస్తుతి రూపకమగు గేయముం బాడుచుం, బసుపు కుంకుమల యలంకారములతో హోమధేనువును సింగారించుచు, గంధాక్షతలతో బూజించుచు రేణుక ప్రవేశము - రెండు గేయపాదము లామె పాడిన పిమ్మట రుమణ్వంతుఁ డొక పచ్చికమోపుం గొనివచ్చి దాని ముందుంచును. సుషేణుఁ డొక పాత్రమున జలముం గొనివచ్చి దాని చెంతం బెట్టును. వసు విశ్వావసు లడవి మల్లియ పూదండలం దెత్తురు. ఒక హారమున వసువు దాని కంఠము నలంకరించును. విశ్వావసువు మఱియొక హారమును దాని శృంగములం గీలించును. నలువురు కుమారులును రేణుకయు గేయము నైకకంఠ్యముగాఁ బాడుచుందురు. నిశ్శబ్దముగా జమదగ్ని మహర్షి ప్రవేశించి యానందముతోఁ జూచుచుండి గేయము పూర్తియైన పిమ్మట ధేనువును సమీపించును).

జమదగ్ని:— అమ్మా, గోదేవతా,

మ॥ చివురుం జేవురు మేనిసోఁగలయుఁ, గించిద్వేల్లితస్ఫూర్తితో
నవదాతద్యుతులీను నెన్నొసటి రోమాంకంబుతో, వెల్గు
నీవపురా, క్రొన్నెల రేకఁ దాల్చిన సంధ్యాదేవివే తల్లి, నీ
కివిగో నేనొనరింతుఁ గైకొనుము మాహేయీ! నమ
స్కారముల్

[అందఱును ప్రదక్షిణము చేయుదురు. తెర వ్రాలును.]

———

ప్రచండ భార్గవము

ద్వితీయాంకము - తృతీయరంగము

(స్థలకము - అరణ్యము: కార్తవీర్యార్జునుఁడు మయూరధ్వజుఁడు ప్రవేశము)

కార్తవీర్యార్జునుఁడు:— ఇప్పటికి మనము నగర ప్రాంతారణ్యపు సరిహద్దులు దాఁటి వచ్చినాము. ఇన్నిన్నందాలను గని విని యుండలేదు. మనోజ్ఞంబగు వనాంతరమును జూచితివా సఖా!

సీ॥ శ్రుతి పుటంబుల కింపు కామ్యమౌ యిటుకఁ గురియు
సౌమ్యాలను వారుమిన్న శకుంతతతులు,
బెడిదమగు వేఁట నేసట సడలుకొనఁగ
మెల్ల మెల్లఁగ గన్న సమ్మారలు వీచె.

మయూరధ్వజుఁడు:— నిజమే, ఇచ్చటి వనస్థలి దేవతలు నూతనాగతులగు సార్వభౌములకు మీకు శుకపికధ్వనులతో స్వాగతమొసంగి, దివ్య పద్యాలతో కైమోడ్పులు ఇడుచున్నారు ప్రభూ!

కార్త:— వయస్యా, నిజము. ఈ వనోపాంత మాధుర్యముల కాలవాలముగా నున్నది.

మ॥ ఇదిగో నాగ పాదవైపు చూడఁగదవో
యీగా, పోయి పాలిచ్చు చు
న్నది మువ్వన్నె మెకమ్ము, దానికడ చ
త్వాసక్తితోఁ ద్రావుచు
న్నది లేఁబ్రాయపు లేడి - చిత్రమిది, చెం
తన్ బుణ్యమునాశ్రమం
బెదియో యుండవలెన్నిజంబు : కతమూ
హింపంగ వేఁడున్నదే!

జమదగ్ని:— అభీష్టప్రాప్తిరస్తు (కార్తవీర్యు నుద్దేశించి) వత్సా, యీ దర్భాసనమున నాసీనుఁడవు గమ్ము...... (కార్తవీర్యుఁడాసీనుఁడగును. ఇంచుక దూరమున నా యూరధ్వజుఁడును గూర్చుండును)

మ॥ అవనీపాలకులాగ్రగణ్య! గురు దత్తాత్రేయదత్తప్రశ
స్తవరప్రాప్తమహాప్రభావుఁడవు - చంచద్బాహుశాఖా సహ
స్రవిరాజన్నోగ్ర విపక్షకోటివని విభ్రాజిల్లు నీకీర్తి నా
చెవికిన్ సొచ్చెను మున్నె - నేఁడు నిను వీక్షింపఁగాఁ గల్గెన్ జమీ!

ఆహా యహా నీవుఁ గార్తవీర్య చక్రవర్తీ!

మ॥ నిరపాయం బగు నీదు రాష్ట్రము సిరిన్
పెంపొందునే? నీ ప్రజల్
సరయుంత్రే యుపదిష్టులై శ్రుతి హితా
చారంబు? యజ్ఞంబులన్
ధరణీదేవు లొనర్తురే? వసుధ నా
నాసస్య సంపత్సుఖా
కరమై వెల్గునె? ధేను సంతతికి సౌ
ఖ్యంబే ధరావల్లభ!

కార్త:— త్రికాలవేదులు తమ రెఱుంగని దేమున్నది? మాకు సర్వమును సంపన్నమగుటకుఁ దమవంటి సంయమీశ్వరుల తపోమాహాత్మ్యమే కారణముకాని వేఱుకాదు.

జమ:— రాజమౌళీ! నీవును నీ మహామాత్యుఁడును వేఁట కతమునఁ గడు బడలియున్నారు. నా యాశ్రమమున మీరించుక విశ్రమించి మా యాతిథ్యము గ్రహింపవలయును.

కార్త:— మహా ప్రసాదము.

[మువ్వురును నిష్క్రమింతురు - తెర వ్రాలును.]

ప్రచండ భార్గవము

ద్వితీయాంకము - పంచమరంగము

[స్థలకము - జమదగ్న్యాశ్రమోపాంతము - పరశురాముఁడు ధనుర్బాణతూణీరకుఠారధారియై ప్రవేశించును.]

పరశు:— ఇది మాయాశ్రమోపాంతముగదా, ఈ వనప్రాంతమంతయు నాకుఁ జిరపరిచితమయ్యు నేఁడేమో నవీనముగా నదృష్ట పూర్వముగా నున్నది.

సీ॥ దట్టంపుఁ బొదరిండ్ల పట్టుల, మవ్వంపు
దివ్వెలోయనఁబొల్చు దీప్తమణులు -
మణులఁగగ్గొని, కుసుమభ్రాంతి, మకరంద
రసకాంక్ష ఝుమ్మని ముసరుఁ దేంట్లు -
తేంట్లు మొత్తమ్ములై తీవెలపైఁ గ్రమ్మ
నలరుగుత్తులనుండి యొలుకుఁ దేనె -
తేనె బిందులు చిందితీరి కాల్వలుగట్టి
సెలయేటి నీటనలఁ గలియుచోట -
గీ॥ పళ్ళు-దరులందుఁ బచ్చికబీళ్ళు-సలుపుఁ
గనులకు ముదంబు పచ్చనాగనులలీల,
నన్నహంబును దర్శనీయంబు ప్రకృతి -
యౌర, వనలక్ష్మి సౌభాగ్య మద్భుతంబు!

(పరిక్రమించి) ఏమి యీదృశ్యము! అల్లదే యీసింగపుఁ గొదమ సరస్తీరమున దప్పితీర్చుకొనుచున్న మత్తేభయూథముమీఁదికి దూఁకు

చున్నది. మెఱపుమెఱసిన ట్లింతలో నాగిరినది! ఓహో, పంచాననముం గాంచి కరిసంచయము పరువెత్తిపోవుచున్నదే! శౌర్యములేని దేహబల మెంతయుండి యేమి ప్రయోజనము?

ఐనను క్రూరసత్వములును మాతండ్రి తపఃప్రభావమున జాతివైర ముడిగి సౌహార్దమున నుండవలసిన యాశ్రమోపాంతముగదా యిది? ఏల యవి యిట్లు విరుద్ధాచరణమునకుం బాల్పడినవి? మాతండ్రి తపస్సు క్రోధాదులచే నేమైన నేఁడు కుంఠీభూతమైనదా? మా వేల్పుటావు తన ప్రభావము దిగనాడినదా యేమి? లేక విషయవ్యాసక్తుఁడగు నెవ్వఁడే కేని రాకచే మాయాశ్రమము మలీమసమైనదా?

(రెండుమూఁడడుగులు నడచి) సూర్యభగవానుని కిరణప్రసారముచే నీకాసార మెంత రమణీయముగా నున్నది! ప్రతితరంగమునందును సూర్యప్రతిబింబమే! జీవులందఱును బరమేశ్వరుని ప్రతిబింబములే!...

[నిష్క్రమించును. తెరవ్రాలును]

ప్రచండ భార్గవము

(ద్వితీయాంకము - షష్ఠ రంగము)

[స్థలము - జమదగ్ని యాశ్రమ సమీపము. శూరసేన వీరవర్మలతోఁ గార్తవీర్యార్జునుఁడు ప్రవేశము.]

కార్త:—

సీ॥ షడ్రసోపేతమైన భోజనములెల్ల
వింతగా నొక్క క్షణములో సంతరించె,
ధేనువెట్టిది? నేనేల తేవిమాలి
యష్టసిద్ధులకొలు నెంతె స్ఫుటించెడిని!

మహాతపః పరిపాకమునంగాక యిట్టి స్వర్గ్యాదికి లభించునా! సర్వసంగపరిత్యాగులగు జడదారుల కిట్టి ధేనువు లెందుకు? శూరసేనా, మనము నేఁడనుభవించిన యాతిథ్య మీ గోమహిమవలనఁగదా! ఈ యావు మనకుండిన బాగుండును. ఐననేమి యడవిం గాచిన వెన్నెలరేయి వగు...... హోమాదికర్మానుష్ఠానమున కీమునికిఁ గావలసిన ధేనువులం దోలిపెట్టింతము.

శూర:— అయిన మనతో దీనిఁ గొంపోవుదము.

వీర:— ఈముని మనపైఁ గినిసి శపించునేమో!

కార్త:— వీరవర్మా, యెంత వెఱ్ఱివాఁడవు. శాపములకుఁ బ్రతిశాపములు లేవా?

వీర:— ఈ మునితనయులలో నొకఁడు పరశురాముఁడను వాఁడు శివశిష్యుఁడట-లోకైకవీరుఁడట. క్రౌంచ పర్వతమున రంధ్రము గావించిన కృతహస్తుఁడట. కుమారస్వామి నోడించిన జయశీలుఁడట.

కార్త:— మేలు మేలు! అట్టి వీరశిఖామణితో నాకుఁ బోరాట మెప్పు డుప్పతిల్లునా, నాబాహువుల కండూతి యెన్నడు తీఱునా యని యెంతకాలమునుండియో కొండంతయాసతో వేచి యున్నాను. ఈ యావు మూలముననే నాకా వీరకుమారునితోఁ బోరు తారసిల్లిన నాకోరిక కొనసాగినట్లే!......

పరకాని వీరవర్మా, సాంగోపాంగముగా ధనుర్వేదము సర్వము బ్రాహ్మణు లభ్యసింతురే సో, వారు పరాక్రమవంతు లగుదురా? శౌర్యము క్షత్రియులది. క్షాత్రగుణమునకు జన్మము కారణమగును గాని అది యభ్యాస లభ్యమగునా? ఎంత భ్రాంతి పడితివి?

శా॥ భూమిన్ సన్నృప రక్షఁగాఁగలరు గో
వుం బట్టి కొంపోవ? సు
త్రాసారామములోని కామగవి మా
త్రం బేను రమ్మన్న రా
దా మాహిష్మతికిన్? సురాసురులు తో
డై కూడిఁ దండెత్తి నా
తో మాఱ్కొందురు గాక. పోరితమునం
దు న్నన్ను సాధింతురే!

వీర:— నిజము. నిస్సంశయము. ధేనువుం గొనివచ్చుటకు భటులకు నీయానతిం దెలియఁజేసి, పురమునకుఁ బయనముకండని చెప్పి వచ్చెదను ప్రభూ.

కార్త:— అట్లు కావింపుము (వీరవర్మ నిష్క్రమించును)

(శూరసేనునితో) పరసాన్నములు మధురపదార్థములు భుజించి నానావిధ పానీయములు త్రావి మత్తిల్లి మయూరధ్వజుఁడు నిద్రించు చుండునేమో. నీవేగి యాతని మేల్కొల్పుము.

శూర:— చిత్తము (శూరసేనుఁడు నిష్క్రమించును).

కార్త:— తప్పక గర్వం గొంపోవలయును. నాకుఁ బరశురాముని వలన భయమా! (అట్టహాస పూర్వకముగా) ముని తనయుని వలన గార్తవీర్య చక్రవర్తి కపాయమా?

మ॥ జితనైరిక్షోణినేతన్నై, విజయలక్ష్మీదేవికిన్ వీరభా
రతికిన్ హారతివట్టి నెన్న, ఈ శూరవ్రాత కౌక్షేయ మా
రుత సంధుక్షితమైన వ్యయసముద్రక్రోధాగ్నికీలావళిన్,
హుతభుక్తేజుఁ డతండు విప్రుఁడు వశిష్ఠోర్జిత స్ఫూర్తిన్ మాయునే!

(నిష్క్రమించును - తెరవ్రాలును.)

ప్రచండ భార్గవము

ద్వితీయాంకము - సప్తమరంగము

[స్థలము - జమదగ్న్యాశ్రమము - సాయుధముగాఁ బరశురాముఁడు ప్రవేశము. ఆశ్రమ వృక్షములకు రుమణ్వత్సుషేణ వసు విశ్వావసులు బంధింపఁ బడియుందురు. రేణుక మూర్ఛిల్లి నేల వ్రాలి యుండును.]

పరశురాముఁడు:— (తల్లినిఁ జూచి సమీపించి) ఏమిది, మాయమ్మ యేటి కిట్లు సొమ్మసిల్లినది?...అమ్మా, అమ్మా, (నలుకెలంకులఁ జూచి) మాయన్నలా? అయ్యో, చెట్లకుం గట్టివేయఁబడిరా? హా, ఘోరము! (సోద్వేగముగా నేగి వారి బంధములను విప్పును) అన్నా విశ్వావసూ, యీ మహాపరాధ మొనర్చిన దుర్జాతి యెవ్వరయ్యా? (తల్లి చేరువం జేరును) అమ్మా. (తట్టును) పలుకవేమి?
(రేణుక కనులు తెఱచి లేచును, పరశురాముం జూచును.)

రేణుక:— నాయనా, వచ్చితివా! ఎంత సేపైనది?

పరశు:— ఇప్పుడే,...అమ్మా, నీవిట్లు మూర్ఛిల్లితి వేల? మాయన్నలను బంధించిన దెవరు?

రేణుక:— ......మన హోమధేనువు...

పరశు:— ఏమి తల్లీ. హోమధేను వేమైనది? ఎవ్వరు కొంపోయిరి?

రుమణ్వంతుఁడు:— ప్రభువొక్కరుఁడు మన యాశ్రమమున కేతెంచినాఁడు.

పరశు:— మన ధేనువును క్షత్రియుఁ డపహరించెనా?

సుషేణుఁడు:— అతఁడును వాని యనుచరులును మన యావు ప్రసాదించిన భక్ష్య భోజ్యాదులను దనివిదీఱ నారగించినారు. పోవుచు మన యావుం దోలుకొనిపోయినారు.

వసువు:— తమ్ముఁడా, యీ యకార్యమును మేము నివారింపఁబోఁగా, నా జేనిభటులు మమ్ముల నాశ్రమ వృక్షములకుం గట్టివైచిరి.

విశ్వా:వసు— అవున కడ్డముపోయిన మాన యాశ్రమ మునీశ్వరులు వారు నేలఁ బడఁద్రోసిపోయిరి.

పరశు:— ఆహా... దుర్న్యాయము.

రేణుక:— కాలవశ శాశ్వహోత్ర సమేతముగా స్వాధీనమైపోయిన మీ నాయనగారు నాటినుండి యింకను రాలేదు. ఓహ్హో, (అశ్రువులతో) మన గోసంతతి, మాన లక్ష్మి, కన్నియ మున్నెన్నఁగా నేడెచ్చటను. పోలేక పోలేక, యాశ్రమమాసించి పాసినది.

పరశు:— ఎంత ద్రోహము, ఎంత దౌర్జన్యము! ఆ నరాధమ కులపాంసనుఁ డెవ్వఁడు?

విశ్వావసువు:— కార్తవీర్యార్జున చక్రవర్తియఁట, మాహిష్మతి యఁట వాని రాజధాని.

పరశు:— ఏమీ, కార్తవీర్యార్జునుఁడా, చక్రవర్తియా! వీఁడా మా యాశ్రమము తుచ్ఛులై రాక్షసులు స్వల్పంబుగా ముట్టుదురా? నేలఁ ద్రోయుదురా? మా యన్నలను చెట్లకుం గట్టవేయుదురా? ఎంత యవమానము!......ఛీ, యీ పాపుఁడు పరాభవమునకుఁ బ్రతీకారము నొనర్పలేని నా బ్రతుకేటికి? నా పౌరుషము నేఁడు మెచ్చి బహూకరించిన యీ పరశు వేటికి? అన్నలారా, సెలవొసంగుఁడు అమ్మా, దీవింపుము (నమస్కరించును).

రేణుక:— అవు నెట్టులయిన మరలించుకొని రావోయి, చిరంజీవి,

మ॥ అనిలోనన్ వినతాతనూజుఁడు సహ
స్రాక్షున్ వినిర్జించి, తెం
పున నీయూపముఁ దెచ్చినట్లు, గలు
షాత్మున్ గార్తవీర్యార్జునున్

దునుమాడంగల పోడిమిన్ మెఱసి, తో
డ్తో, నిండు సత్కీర్తితో
మన గోవుంగొని రాఁగఁదోయి, భృగురా
మా, యశుకాంగుండవై !

(కుమారుని కౌఁగిలించి లేవనెత్తును)

పర:—(ప్రచండముగా) ఓరీ రాజాధమా, నేను క్షత్రియకుల కాళరాత్రినని యెఱుంగవా! కాలానలమును కౌఁగిలింప గమకించితివా? ముక్కంటి మూఁడవ కన్ను ముద్దుపెట్టుకొన నెంచితివా?

స్రగ్ధర॥ గ్రావాళిన్ వజ్రధారన్
గ్రతుభుగధిపుఁ డుగ్రక్రియన్ ద్రుంచునట్లన్
జేవన్ గొడ్డంటఁ ద్రుంతున్,
క్షితివడఁక, భవచ్ఛీర్షమున్ బాహుపాళిన్
గోవున్ రక్షింతుఁ బ్రీతిన్
గురుజనములకుం గూర్చెదన్ సంతసంబున్
భావిక్ష్మాపతుల్ నా
భయమున మునులన్ భక్తి సేవింత్రుగాతన్.

(పరశువు గిరగిరఁ ద్రిప్పుచు) ఇదే వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించును - తెర వ్రాలును)

— —

ప్రచండ భార్గవము

తృతీయాంకము - ప్రథమ రంగము

[స్థలకము - మాహిష్మతీనగర పరిసరోద్యానము - శిలాత్రిన్నెపై నాసీనయై పూవులు దండగా గ్రుచ్చుచుఁ బాటపాడుచుఁ జంద్రరేఖ ప్రవేశము - పాట పూర్తికాఁగా వనపాలకుఁడు - ఆక్షేపకుఁడు ప్రవేశము]

ఆక్షేపకుఁడు:—అమ్మా, చంద్రరేఖమ్మగారూ, మయూరధ్వజులవారు దయచేయుచున్నారు.

[ఆక్షేపకుఁడు నిష్క్రమించును - చంద్రరేఖ లేచి యెదురేగి మయూరధ్వజుం దోడితెచ్చును. ఇరువురు నాసీనులగుదురు.]

చంద్రరేఖ:—చంద్రోదయ వేళకే వత్తునంటిరిగదా!

మయూర:—చంద్రరేఖ యీచాయ నుదయించి యెంతసేపైనది?

చంద్రరేఖ:—(చిఱునగవుతో) రెండు గడియలైనది. మఱి యీవేల ఆలసించితిరి?

మయూర:—చక్రవర్తిగారితో గోశాలకేగితిని. అచ్చట పొద్దైనది.

చంద్రరేఖ:—క్రొత్తయావు మేఁత మేయుచున్నదా?

మయూర:—మేఁతలో మూతి పెట్టుటలేదుగదా నీరు సైతము మానినది.

చంద్రరేఖ:—నేఁజూచినప్పుడు కన్నీరు గార్చుచుండినది. ఇప్పుడో?

మయూర:—ఇప్పుడు నట్లేయున్నది. ఆ యావుం గొనివచ్చుట న్యాయ్యమే. అందులకు శూరసేనాదుల ప్రోత్సాహమే ముఖ్యకారణము.

చంద్రరేఖ:—మహారాజ్ఞి మనోరమాదేవి కా యావుం గొనివచ్చుటే మాత్రమును నచ్చలేదు. ఆస్థానదైవజ్ఞులం బిలిపించి యాదేవి జాముసేపు మాటాడినది.

మయూర:—ఏమో, యెన్ని సంగతులో?

చంద్రరేఖ:—ఎన్నో సంగతు లెక్కడివి? ఒకటి రెండు మాత్రమే.

మయూర:—చెప్పవూ చంద్రరేఖా యవేవో?

చంద్రరేఖ:—మొదటిది - హోమధేనువుంగూర్చి.

మయూర:—రెండవది?

చంద్రరేఖ:—రెండవది రహస్యము. నేఁ జెప్పరాదు....కంటిరా, యీ పూవులయందము. ఇవి యెంత సుందరములో యంత సురభిళములు (పూవులు మయూరధ్వజుని దోసిటం బోయును.)

మయూర:—(ఆఘ్రాణించి) అవును.

చంద్రరేఖ:—లోకమున సౌందర్య సౌరభ్యము లొక్కచోఁ గుమురుకొనియుండు టరుదుగదా!

మయూర:—అరుదంటివా?

చంద్రరేఖ:—కాదా? వెదకి వెదకి వేసారఁగా నిచ్చోటనో వేయింట నొకట.

మయూర:—ఎచ్చోటికో పోవలయునా?

చంద్రరేఖ:—మఱి?

మయూర:—ఆనందకందమైన సౌందర్యముతో, సుమనోమనోహరమైన సౌరభ్యముగల యొక యపూర్వవస్తువు నా కిప్పు డిచ్చట నే లభింపలేదా?

చంద్రరేఖ:—ఇచ్చటనా?

మయూర:—అవును.

చంద్రరేఖ:—నిజేమా? పరిహాసమా?

మయూర:—నీతోనా?...నిరూపించినచో నేనడిగిన పారితోషక మిత్తువా?

చంద్రరేఖ:—తప్పక.

మయూర:—సరే!...మఱచితిని, చంద్రరేఖా, మహారాజ్ఞిగారు దైవ

ష్కులతో మాటాడిన రెండవ విషయము 'అతిరహస్యము' - అని చెప్పక నన్ను గికురించితివే చెప్పవూ ?

చంద్రరేఖ:— ఇప్పటి మీకు లభించిన యపూర్వవస్తువేదో యెఱిఁగించినచో.

మయూర:— ఇదిమాత్రము రహస్యముకాదా ఏమి ?

చంద్రరేఖ:— ఇంకనైన బాధింపక చెప్పగదూ. మీ పుణ్యము.

మయూ:— ఎఱిఁగింతునా ?

చంద్రరేఖ:— ఊఁ.

మయూర:— నాకు దొరికినది - ఒక సుకన్యా స్వప్నము.

చంద్రరేఖ:— (ఉత్కంఠతో) ఏదీ!

మయూర:— (చంద్రరేఖ నాశ్లేషించి) ఇదిగో! (ఇరువురు నవ్వుకొని యానంద పరవశులగుదురు)

— రాణిగారు జ్యోతిష్కులతో మాటాడిన రహస్యమో ?

చంద్రరేఖ:— (మయూరధ్వజుని చెవిలో) మన వివాహమునకు మంచి ముహూర్తమేదని యను విషయము.

మయూర:— ఊఁ-హూఁ-అదియా ? మాటలలో మఱచితి నేఁడే నా పారితోషికము ?

చంద్రరేఖ:— కోరుకొనుఁడు.

మయూర:— ఒక్క మధురగీతి -

(చంద్రరేఖ పాడుచుండును - తెర వ్రాలును)

———

ప్రచండ భార్గవము

తృతీయాంకము - ద్వితీయ రంగము

[స్థలము - మాహిష్మతి - రాజాంతఃపురము - మనోరమ నిద్రించుచుండును - కార్తవీర్యార్జునుఁడు వ్యాకుల మనస్కుఁడు ప్రవేశము.]

కార్త:— మనోరమా, మనోరమా,...నిద్రించినది. అర్ధరాత్ర మతిక్రమించినను నేఁడేల నాకు నిద్దుర రాకున్నది? ఏదో యాందోళన మొక్కటి నాహృదయమున నుదయించి నన్ను సంకటపెట్టుచున్నది. ఏమిది, చిత్తమునకు విశ్రాంతి కుదురకున్నది? ఊహింపరాని యమంగళమును నామానసము శంకించుచున్నది - ఆమంగళమా? అర్జునున కమంగళమా?

సీ॥ ఆహవక్షోణిలో బాహు సాహస్రంబు
ప్రకటించు భూరి పరాక్రమంబు
మేదురశక్తి సప్తాదశ ద్వీపముల్
పాలించు పటు సార్వభౌమపదము
దిగ్దంతి దంతకాంతిం బంతగించెడి
దాన ధర్మక్రియాధీన యశము
అమిత ప్రభావ దత్తాత్రేయ గురు కటా
క్షాసాదితం బణిమాది సిద్ధి

గీ॥ కలవు నాయందు - లోకభీకరుఁడనైన
నాకు - దుర్వార మౌర్వీనినాదకలిత
చాపజీమూత సంజాత శరసమూహ
వర్షశమితారి వహ్నికి, భయముగలద?

మనో:— (నిదురలో) ఆ. ఆ. బ్రాహ్మణుఁడవు...గండ్రగొడ్డలి! ఏమొనర్తువు?

కాం:— మనోరమా, మనోరమా, (సమీపించును) ఏమి, కలవరించుచున్నావా? కల వచ్చినదా? (తట్టును)

మనోరమ:— (దిగ్గన లేచి, నలుకెలంకులఁ జూచి, శంకతో) కలగు, కలను!

కాం:— ఏమి నీభ్రాంతి ప్రేయసీ, కల వచ్చినదా? భయపడితివా?

మనో:— (తెలివి తెచ్చుకొని) నాథా, నాకొక పాడుకల వచ్చినది. ఒక బ్రాహ్మణ బ్రహ్మచారి, పరశుధారి, తన యావును మీరు గొంపోవుచున్నారని మిమ్ము వెంబడించి...తన గండ్రగొడ్డంట... ఏమి వచింతును? నా శరీరము...కంపించుచున్నది—నాకన్నులు గిర్గిరం దిరుగుచున్నవి...

కాం:— మనోరమా, ఏమేమి నీ భీరుత్వము? ఏమి నీ వెట్టితనము? ఎంత చేలవు! కలలో గాంచినవి కల్లలుగాక యథార్థములగునా? మిణుఁగురుఁ బురువులఁగని విస్ఫులింగములని విభ్రాంతి నొందినట్లు గదా యిది!

మనో:— దుస్స్వప్నము లమంగళ సూచకములు గావను పెద్దమాట? అది యటుండనిండు. మీరు ధేనువుం గొనివచ్చినప్పటినుండియు నా చిత్తమునకు శాంతిలేకున్నది.

కాం:— అవును. అదియే కారణము నీకలకు. కలలన్నియు నిక్కములగునా?

మనో:— పోనిండు నామాట మీకేల వినరాదు? సుపర్వసురభులఁ దృణీకరించు పయస్వినీ సహస్రములు గలవుగదా మనకు! ఈ యావు మనకేటికి? దీనిని సత్వరము మునీశ్వరు నాశ్రమమున కంపివేయుఁడు. జమదగ్నికుమారుఁడు మహా పరాక్రమశాలి యని విందుము. నాకుఁ గలలోఁ గన్పడిన వాఁడాతఁడే సుమా!

కార్త:— రమణీమణీ, అయినఁ గానిమ్ము. ఆ విప్రకుమారుఁడు రావణాసురునికన్న బలవత్తరుఁడా?

గీ॥ భూతనాథుని ధనువు పూబంతివలె నెత్తఁ
గలిగినట్టి పఙ్క్తికంఠుఁ బట్టి
యల్లెత్రాటఁ గట్టి యాఁకఁ ద్రోసినవాని
నోర్చువాఁడె విప్రయువకుఁ డొకఁడు?

మనో:— బలాబలము లట్లుండనిండు. మునుల ధేనువులఁ గొనివచ్చుట మనకుఁ దగనిపని సుమా!

ఉ॥ కంచెయె చేనుమేసిన జగమ్మున రక్షకులెవ్వరింక? శి
క్షించు నధర్మవర్తనుల - శిష్టపథమ్మునఁ బోవువారిఁ బో
షించు వసుంధరాధిపతి: చెప్పిన నమ్మునిఁ జూసి, గోవు న
ప్పించి తపస్విఁ డెంచఁదగునే? కనుము మమ్ముల బ్రాణ
నాయకా!

కార్త:— నీవింతటి రాజనీతి విశారద వెప్పుడైతివి మనోరమా,

[వృద్ధకంచుకి ప్రవేశము]

వృద్ధకంచుకి:— జయము జయము మహారాజులుంగారికి—కోట బహిర్ద్వారమునుండి చారుఁడొకఁడు విచ్చేసి, యంతఃపురము వెలుపల వేచియున్నాఁడు. దేవరవారి యానతికై నిరీక్షించుచున్నాఁడు

కార్త:— ఈ నడిరేయి చారులకు నాతో నేమిపని?

వృద్ధకంచుకి.— దేవరవారు క్షమింపవలయును. అత్యంతముఖ్య వృత్తాంతమఁట. దండనాయకుని కడనుండి వచ్చియున్నాఁడు.

కార్త:— అట్లయిన శీఘ్రమే ప్రవేశపెట్టుము.

[వృద్ధకంచుకి నిష్క్రమించును - చారుఁడు ప్రవేశించును.]

కాన్త:— ఏమి వార్త?

చారుఁడు:— సేనాని ఉగ్రసేనవర్మగారు దేవరవారికీ యుత్తరము పంపించినారు. (లేఖ నందించును.)

కాన్త:— (చదువును) -

"రణక్రియా దక్షుఁడు - పాశుపతాస్త్రధారి - మునికుమారుఁడు-
మర్గ రక్షకుల నాఱువందిని చించి చెండాడినాఁడు-
మన సైన్యము నుగ్గునూచయగుచున్నది."

కాన్త:— ఏమి చిత్రము!... అశ్వశాలాధికారి కప్పుడే ఇంద్రద్యుమ్నమును కట్టాయితము గావింపుమని యిదే నా యాజ్ఞ.

చారుఁడు:— మహాప్రసాదము. (నిష్క్రమించును)

మనోరమ:— మునికుమారునితో సార్వభౌమునికి సంగ్రామమా?

కాన్త:— ....

మనోరమ:— దివ్యమైనను విద్యమైనను సమానస్కంధులకు సంఘటిల్లినప్పుడే ...

కాన్త:— వలదు. మాటాడవలదు. (ఆగ్రహముతో)

మనోరమా, రాజకార్యములలో నీకీ జోక్యము వలదు.

మనో:— క్షమింపుఁడు. నే నేమంటిని? ప్రభువులకుఁ దపస్వులతో వైరములా యని యంటిని. ప్రాణేశ్వరా, నాపై-అలుకయా?

కాన్త:— ప్రియా, యిట్టియెడ నీకీపల్కులు తగవు.

మనో:— ఈనాఁడు నాహృదయము చేయిపెట్టి కలఁచినట్లున్నది. దయయుంచి నామాట వినుఁడు. ఈవేళ మీరు పోవలదు.

కాన్త:— నీవు వీరపత్నివిగావా మనోరమా? భీరువులదారి నడచుచున్నావు సుమా!

మనో:— నాయీప్రణయము నొప్పరికింతురా?

కాన్త:— (పెడమోము పెట్టును)

మనో:-- నా ప్రార్థనము నిరాకరింతురా ?

కార్త:—నీతత్త్వము నేనింక సైరింపను. (ఉద్వేగముతో) మానవా మనోరమా ? (పోఁబోవును)

మనో:—మన్నింపుఁడు. క్షణము సహింపుఁడు.

[లోనికేగి కుంకుమ అక్షతలు కుసుమమాల పళ్ళెరమునం దెచ్చును]

ఆర్యాదేవి భార్గవపుత్త్రునికి సంగరమున మంగళము లొసంగుఁ గాక ! (ప్రియుని నుదుట కుంకుమబొట్టు పెట్టును)

మ॥ పగవానిన్ విగతాసుఁ జేసి విజయప్రాప్తిన్ విజృంభించుచున్
మగసాటిన్ జగతిన్ రిపుద్విదయముం ద్రావించి వర్ధిల్లి, నా
వగ చెల్లారఁగ వేఁక నాకపతినిం బ్రార్థించుఁ జే తేరఁగా,
నగవుం జిందస చిల్కుఁగాఁ గరుణానవ్యామృతాసారముల్

(సుమమాల పతికిం గానుకఁగా నర్పింపఁబోవఁ జేయిజారి నేలఁబడును)

ఆర్యా, యమంగళము... ప్రాణప్రియా, వలదు వలదు (నేలవ్రాలును)

కార్త:—ఆమంగళము నా వైరికి. మారణము నా విరోధికి. వీరుని కిచ్చట విజయము. లేదా యచ్చట స్వర్గము. తెలియదా నీకు ? (పరిక్రమించి)

స్రగ్ధర॥ వైరిన్ భంజింతు నొంటన్
బ్రకటిత భుజదర్ప ప్రభావం బెలర్పన్
ఘోరాజిన్ విక్రమింతున్
గొనకొని జయముం గొందు నానంద లీలన్
తోరంపుం బూలవానల్
దొలఁకఁగ, దివిషద్దుందుభుల్ మింట మ్రోయన్;
వీరవ్రాతాళి మ్రోలన్
వెలయఁగలవారో విప్ర వంశాంకురంబుల్ ?

(నిష్క్రమించును- తెరవ్రాలును)

ప్రచండ భార్గవము

విష్కంభము

[స్థలకము - జమదగ్ని యాశ్రమము - ప్రవేశము - జమదగ్ని ముని శిష్యులు గాలవ శాలిహోత్రులు]

శాలి:— గాలవా, లేచి రావయ్యా, ఇంకేనా నీమనసుదిటవు? వనవాసులకు మానసింతటి వ్యామోహము తగునా? ఒక్క పండైనఁ మింగవు లెమ్ము.

గాల:— వలదు, నన్ను బాధింపవలదు.

శాలి:— గంజి నీరైనఁ ద్రావి మూఁడునాళ్లగు దినములైనవే. శోష వచ్చును. నీ మొండిపట్టు విడువుము.

గాల:— హోమధేను వెచ్చోట నున్నదో? మేఁత మేయుచున్నదో లేదో? ఆ రాజహంతకునింట నేమేమి కడగండ్లఁ బడుచున్నదో!

శాలి:— దాని కేవియు భయము లేదు.

గాల:— ఆ దుర్మార్గులు గోవును హరించిన నాఁటినుండియు నీయాశ్రమ పరిసర కురంగములు కన్నీరు గార్చుటఁ జూచితివా? అదిగో యా తియ్యమామిడి గున్నలపై మాఁగుము. పండ్లగుత్తులపైఁ గూరుచున్న చిలుకలు క్రితము నోరు మెదల్పకున్నవి.

శాలి:— నిజమే. యీ యాశ్రమరూపమే మాఱిపోయినది.

గాల:— ఆ కృతఘ్నుఁడు - కృతవీర్యునికొడుకు తన పాపఫలము ననుభవింపకపోవునా?

శాలి:— ఏమో వానియదృష్టమెట్లున్నదో?

గాల:— వంచకుఁడు, ద్రోహి! రాముని పరశుధారాహతి రుచిచూడఁ దలఁచి దొంగిలించినట్లున్నది. వానికిఁదగిన శాస్తి కాకమానదు. సందేహము లేదు.

శాలి:— ఎట్లు కట్టుపడినదో పాపము! తప్పక తప్పించుకొని యది యిచ్చేటికి వచ్చునని నావిశ్వాసము.

('గాలవా, శాలిహోత్రా' అని నేపథ్యమున ధ్వని) గురువుల వారు పిలుచుచున్నారు. పోవుదము రమ్ము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు. తెరవ్రాలును)

ప్రచండ భార్గవము

తురీయాంకము-ప్రథమరంగము

[స్థలకము-మాహిష్మతి - అంతఃపురము-మనోరమా చంద్రరేఖలు ప్రవేశము]

చంద్రరేఖ:—(విసరుచు) కొండిల్లును దేవీ, బ్రాహ్మణ బాలకులవలనఁ ప్రభువుల కపాయమా ?

మనోరమ:—చంద్రరేఖా, కాల మెల్లప్పుడు నొక్కరీతిగా నుండునని తలంతువా ? (దాసి ప్రవేశించును)

దాసి:—అమ్మా, మయూరధ్వజులవారు వచ్చి వేచియున్నారు.

మనోరమ:—వేగిరము ప్రవేశపెట్టుము.

(దాసి నిష్క్రమించును-మయూరధ్వజుఁడు ప్రవేశించును)

మయూర:—దేవిగారికిఁ బ్రణమిల్లుచున్నాను.

మనోరమ:—నీకు శుభమగుఁగాక. రణరంగమునుండి వచ్చితివిగదా, విశేషము లేమి ?

మయూర:—దేవీ, యాకర్ణింపుము. మహారాజులుంగారు యుద్ధరంగముం జేరునప్పటికి పరశురాముని తొలిక్రేటుకే శూరసేన వీరవర్మలు మరణించిరి. అవల సేనాని యుగ్రసేనుఁడు మొక్కవోని విక్రమముతోఁ బోరాడి వైరి పరశుధారకెరయై వీరస్వర్గ మలంకరించెను.

మనోరమ:—(సోద్వేగముగా) ఉగ్రసేనుఁడా ? అయ్యో,

మయూర:—అవును. అతఁడే !

మనోరమ:—ఉగ్రసేనా, వీరాధివీరుఁడవు. ఉగ్రసంగరముల నెన్నింటనో, విరోధివాహినులం ఛీల్చివైచి, నానాదిశల విజయస్తంభముల నాటించినవాఁడవు. అపుడే నీప్రాయపుం బ్రొద్దుక్రుంకినదా ? హా !

మయూర:—అంతట సేనాధిపత్యము సేనాగ్రణియగు మణిగ్రీవుఁడు వహించెను. అతఁడు ప్రదర్శించిన శౌర్యచాతుర్యము దర్శనీయము దేవీ! జాముక్రిందట నొక విచిత్రము జరిగెను. మణిగ్రీవుని వింటినుండి శరమొక్కటి వెడలి, విలయానిలవేగముతోఁ బోయి, పరశురాముని గండ్రగొడ్డలి నాకసమున కెగుఁగొట్టెను.

మనోరమ:—మేలు! మణిగ్రీవా మేలు! వర్ధిల్లుము.

మయూర:—తిరువాత, పరశురాముఁడు ఛివ్వున వినువీథి కెగిరి కరమునఁ బరశువు నొడిసిపట్టికొని, భుజగమునందాఁకు గరుత్మంతునివలె మణిగ్రీవునిపై దూఁకి, యొక్కప్రేటున నుక్కడంచినాఁడు.

మనోరమ:— హా మణిగ్రీవా, మణిగ్రీవా, నీ సువీరపాండితికి సంతసించితిఁ గదా!

మయూర:—అప్పటినుండి మహారాజే స్వయముగ సైన్యముల నడపుచున్నాఁడు. అలనాఁడు నర్మదానదియొడ్డునఁ జక్రవర్తికిని రావణాసురునికిని జరిగిన సమరము కన్నులఁ గట్టుచున్నది.

మనోరమ:—ఏమీ, ఆ బ్రాహ్మణబాలుఁ డంతటివాఁడా?

మయూర:—కాదే, ఆతఁ డవతారపురుషుఁడని తోఁచుచున్నది. ఎంతటి బలాఢ్యుఁడైనను వానిమ్రోల నంజెదరై పోవుచున్నాఁడు.

మనోరమ:— పోరికలనికి నీవు వారలఁ బోయిరమ్ము.

మయూర:—పోవుచున్నాను. కాని మరలివచ్చుట కింక వలనుపడదేమో! అమ్మా, నన్ను సగౌరవసన్నాహముతో రమ్మని సార్వభౌముఁడు వర్తమాన మంపినాఁడు. మూలబలముల నాయత్తము చేసికొని పోవుచున్నాను... అప్పటి విశేషములు మీకప్పటప్పటికి నివేదించుటకు మంజీరకుని నియమించితిని. సెలవా?

మనోరమ:—పోయిరమ్ము...చంద్రలేఖా, వీరిని గడపటి కక్ష్యాంతరము వఱకు సాగనంపి రమ్ము.

(మయూరధ్వజుఁడు చంద్రలేఖ నిష్క్రమింతురు-తెరవ్రాలును)

ప్రచండ భార్గవము

తురీయాంకము - ద్వితీయ రంగము

[స్థలకము - కాళికాలయము - ప్రవేశము మనోరమ]

మనోరమ:— అమ్మా, యీ నీ దాసురాలిపై నీ కరుణాకటాక్షము ప్రసరింపఁజేయవా? నీవుగాక నాకు దిక్కెవ్వరు?

శా॥ దేవీ, నీ వలనేక లోకములఁ బ్రీతిన్ సృష్టిగావించి, యా
పై వర్ధిల్లఁగఁ జూచి, తుట్టతుదిమాఁపంజేసి, మూర్తిత్రయ
శ్రీ వర్తిల్లెడు దివ్యశక్తివి సమర్చింతున్ నినున్ భక్తిమై.
ఈవే నన్నుఁ దరింపఁజేయవలెఁ దల్లీ, యీ విపన్నీరధిన్.

నీ యున్మేషమే జగత్సృష్టి, నీ నిమేషమే ప్రళయము - నన్ను బ్రోచుటకు భారమా నీకు?

మ॥ పాపఁగుల్ ప్రోచి, సమాదరించి జనయి
త్రుల్ వత్సలత్వంబుతోఁ
బసివారిన్ బరితృప్తిఁ జేయుదురు స
ర్వశ్రేయముల్ గూర్చి: నే
నసహాయన్—భువనైకమాతవగు నీ
యాలంబ నాసించితి—నా
పసుపుంగుంకుమ నిల్వఁబెట్టు మనుకం
పావృత్తిఁ గాత్యాయనీ!

(కర్పూరము వెలిఁగించి హారతి యీయఁబోవ జ్యోతి యారి పోవును. మనోరమ 'హా' యని మూర్ఛిల్లును.)

(చంద్రరేఖ ప్రవేశించును)

చంద్రరేఖ:— (మనోరమం జూచి నిర్విణ్ణయై) అమ్మో, దేవి యిట్లుం సొమ్మసిల్లినది. దేవి, దేవీ, (తట్టి), అయ్యయ్యో, (విసరుచు). ఏ మొనర్తును?

[మనోరమ కనులు తెఱచును]

మనోరమ:— ఎంతసేపైనది చంద్రరేఖా నీవిటకు వచ్చి?

చంద్రరేఖ:— ఇపుడే వస్త్యా, నీ వేల యిట్లున్నావు?

మనోరమ:— ఏమని వచింతును చెలీ, ఈశ్వరుని నాపై దయతప్పినది.

చంద్రరేఖ:— ఏమైనది? ఎందుకు నీకీ యధైర్యము తల్లీ?

మనోరమ:— ఇంకేమున్నది చంద్రరేఖా, నాకిక నీరాజనము వెల్గించి పోతి యాగాంబోవ...... నోచుకొనిపోయినది. (కన్నీరు నించును)

చంద్రరేఖ:— తెల్పుము దేవీ, ఏమిటికా?

మనోరమ:— ఆ నాటి కల - పూలదండ నేలఁబడుట - ఈనాఁడీ యవ కునను!

చంద్రరేఖ:— ఈ యధైర్యము నీకుఁదగునా? అమ్మా, యథోచిత కవచాదులు ధరించి రణరంగమున కేగుదము. సూర్యవంశ మహారాజుగారికిం దోడ్పడుదము.

మనోరమ:— ఉచితమైన సుపదేశించితివి. నెచ్చెలివన్న నీవే. ఇట్టి సమయములఁ గాక మన చిన్ననాఁటి ధనుర్విద్యా కౌశల మెప్పుడుపకరింపఁగలదు? రమ్ము పోవుదము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు. తెర వ్రాలును).

ప్రచండ భార్గవము

తురీయాంకము - తృతీయ రంగము

(స్థలము - రణరంగము)

[ఆయుధపాణియగు కార్తవీర్యార్జునుడు ప్రవేశము]

కార్త:— (స్వగతము) ఘోరరణ విహారము - ఎంత కాల్బలము! ఎంద అశ్వికులు! ఎందఱు గజారూఢులు! ఇంత మహా సైన్యము నద్దెసలం గ్రమ్ముకొని యుద్ధ మొనరించుచున్నను స్థైర్యము వీడక పోరుచున్న యీ పరశురాముఁడు మానవమాత్రుడని తలచుట వెఱ్ఱి.

దిగ్విజయముం గావించినవాఁడను. దిశాపతులనెల్ల నోడించిన దశకంఠుని బందిగావించిన యశస్విని, ఈ మునికుమారునిచేఁ బరిభవింపఁ బడుచున్నాను. ఈతని మ్రోల నా సామర్థ్యము వ్యర్థమగుచున్నది. ఈ బుడుతని శౌర్యాగ్నిలోఁబడి నా సేనాధిపతులు బూదియైపోయిరిగదా! ఎంత విచిత్రము!

సూర్యాస్తమయముతో నేఁటికి యుద్ధము చాలింపఁబడినది. ఏదేని పన్నుగడ పన్నవలయు.

పరశురాముని కుడి పాదమునఁ దీవ్రమైన గాయమయ్యెననుట నిశ్చయము. అంత గాయమైనను, రక్తము ప్రవాహమగుచున్నను, లేశమైన నాతని పరాక్రమము మొక్కబోయిన చిహ్నము కాన్పింపదు. ఏమద్భుతమిది?

నర్మదానది యొడ్డునఁగదా యీతఁడు రాత్రివేళల విశ్రమించుట! ఈ బాలు నెట్లైన వంచింపవలయు.

ఇతని బాహుబలము - సాహసము - ధనుర్విద్యాకౌశలము - పరస్పరము ప్రతిస్పర్థించుచున్నవి. ఈ యన్నింటికన్న మిన్నయైన యితని

బ్రహ్మచర్యప్రభావమే నీని నష్టము చేయుచున్నదని తోచు చున్నది....

ఇంద్రియజేత! మీగురు విశ్వామిత్రుని ప్రియశిష్యుడు! బ్రహ్మచర్యమా? (వికటాట్టహాసముతో) పరాశరునివంటి మునీశ్వరుల పాషాణ హృదయములను బాలికలు కనకొప్పపాటలో నీరు గావింపలేదా? ఇట్టి పసిబాలకుల చిత్తములను మెత్తచేయలేదా? చూచెదగాక! ఎట్లు తప్పించుకొనగలుగునో?

ఇప్పుడు గాకున్న నా యణిమాదిసిద్ధుల ప్రయోజన మింకెప్పుడు? (కన్నులుమూసి తెఱచి, శిరఃకంపన మాచరించి) సంకల్పితాకారము ప్రత్యక్షమగుగాక!

[భువనమోహిని యవతరించును - నమస్కరించును]

భువనమోహిని:—స్వామీ, యేమి యాజ్ఞ!

కార్త:—నర్మదా నదియొడ్డున బరశురాముడను పీనుక తిన్నెలపై విశ్ర మించి యున్నాడు. పోయి యుక్తమైన సంచరించి యాబ్రహ్మ చారిని నీయుచ్చులలోద దగిలించుకొనవలయు. వింటివా?

భువనమోహిని:—మీయానతి నాదలం దాల్చితిని.

కార్త:—ఓడిపోయితివా?

భువన:—దేవర యాజ్ఞ.

కార్త:—పొమ్ము - నీ సామర్థ్యము సర్వము వినియోగింపుము. జాగ్రత్త సుమా!

[భువనమోహిని మోకరిలించి లేచి సెలవు గైకొని వెడలును.]

కార్త:— ఈ వ్యూహము నెట్లు భేదింపగలడో చూచెదగాక!

(నిష్క్రమించును - తెరవ్రాలును).

ప్రచండ భార్గవము

తురీయాంకము - చతుర్థరంగము

స్థలకము - నర్మదానదీతీర సైకత స్థలము

[సొమ్మసిల్లి పడియున్న పరశురాముఁడు ప్రవేశము.]

(భువనమోహిని మెలఁకువతో మెల మెల్లఁగాఁ బరశురాముని సమీపించి, యాతని గాయమునుండి స్రవించు నెత్తురు తుడిచివైచి, తాఁదెచ్చిన యౌషధము గాయమునకుఁ బొందుపఱచి, కట్టుగట్టి, పయ్యంటతో విసరుచుండును. పరశురాముఁడు పెదవులను నాలుకతోఁ దడపుకొనుచుండుట చూచి భువనమోహిని నదీజలము దోసిటఁ గొని వచ్చి, నోటికందించి యాతని దప్పితీర్చును. పరశురాముఁడు కన్నులు తెఱచి చూచి విస్మితుఁడగును.)

పర:—ఎవ్వతెవు నీవు? జగన్మోహనాకారముం దాల్చిన యీ చైతన్యమెచ్చోటనుండి వచ్చెనో? భగవానుఁడగు నీశానుని వంచింప శ్రీమహావిష్ణువు మోహిని యనుపేర నప్సరాకారముం దాల్చెనని చెప్పుదురు. ఆమె యిట్టిదేనా?

అమ్మా, నీ వెవ్వరవు? నన్నుద్ధరింప నేతెంచిన దాక్షాయణివా? సప్తమాతృకలలో నొక్కరితెవగు నీవీ రూపమున నాగురువు నానతిచే నాబాధఁ దొలఁగింప నేతెంచితివా?

భువన:—ఇంచుక తగ్గినదా నీ గాయపుబాధ?

పరశు:—ఇంచుక తగ్గుటయేమి? సంపూర్ణముగ శమించినది.

భువన:—ఆయాస మెట్లున్నది?

పరశు:—నా శరీరమునకు నవ్యసత్త్వము లభించినది.—ఎన్నఁడు నన్నెఱుంగనిదానవు నీకేటికో నాపై నిట్టి యకారణ వాత్సల్యము? నీఋణము నేనెట్లు తీర్చుకొనఁగలను?

భువన:—మునికుమారా. నీవు నాకొక్క సాయము చేయవలయు.

పరశు:—అమ్మా, కార్తవీర్యునితోఁ బొసంగిన యుద్ధము విడిచిపెట్టుట తప్ప-మఱేకార్యమయినను గావించుటకు సంసిద్ధుఁడను. మహోపకారముసల్పిన నాభాగ్యదేవతవు. నీ కెవ్వరైన శత్రువులున్నారా? వారలను నిర్మూలింపవలయునా తల్లీ! నా గురుండగు ధూర్జటి, గురుకుమారుఁడగు కుమారస్వామి, వీరిరువురు గాక నీకపకారము నొనర్చిన వారెవ్వరైన, వారిఁ దండించి కసిదీఱ నీయుషములఁ గావించెద-నీకు సంతసముం గూర్చెద, తల్లీ నీవెవ్వరవు?

భువన:—నేనొక దేవతా వనితను. అంబర విహార మొనర్చుచు వినోదమున కీ నదీతీరమునం దరుగఁ దెంచి యిట మూర్ఛిల్లియున్న నిన్నుం గని, జాలిగొని నీకీపరిచర్య గావించితి. కుసుమాంతరంగముగల నీకీఖడ్గక్షతి యేల కలిగెను?

పరశు:—కార్తవీర్య చక్రవర్తికిని నాకును సంగరము పొసంగినదని మున్నె వచించితినిగదా, ఆ యుద్ధమున నాకీ గాయము తగిలినది.

భువన:—ఎలప్రాయము - కుసుమకోమలమగు దేహము - చక్రవర్తితో సమరము-బాగుబాగు, నీతలిదండ్రు లెందుకు సమ్మతించిరా?

పరశు:—మా హోమధేనువును దొంగిలించిన సహస్రాంఘుని గర్వనిర్వాపణము మాతలిదండ్రుల కేల సమ్మతము కాదు? వారి సమ్మదము గలిగించుటకే నా యీ సమరసంరంభము.

భువన:—బలవంతులతో బాలురకు - బాపలకు వైరములు తగునా?

కం॥ జననీజనకుల యాజ్ఞక్
గొనకే, పసివాఁడ వీవు, కుటిలారిపయిన్
జని, యని యొనరించెదవా?
మునితనయుల కిట్టి కార్యములు మేలగునే?

పరశు:—వైరిని జయింపఁజాలనని నాకావంతయేని సందియము లేదు.

భువన:—సరియే, అరాతి నిర్యాతనము కావలయునుగదా! నీ చిత్తము నకు నూతనోత్సాహము చేకూర్తును. కర్ణరసాయనముగ గాన మొనరించెద నాకర్ణింపుము.—

(పాటపాడుచు నృత్య మొనర్చును)

మునికుమారా, మేము దేవతా స్త్రీలము-మాకు సంగీత సాహిత్య ములు వెన్నతోఁబెట్టిన విద్యలు. నాట్యకళ మాసొమ్ము. ఏమందువు ? పలుక వేమి? (సవిాపించును). సంగీతమన్న వైరస్యమా నీకు? గాంధర్వ వేదమన్నా యిది !

(చిఱునగవుతో) మునికుమారా, నాకొకమాటయిచ్చియున్నావు మఱచితివా, యేమి ? నీ వాగ్దానమును బరిపాలింతువుగదా.

పరశు:—నిస్సందేహముగా నెఱవేర్తును.

భువన:—వచియింతు, వినుము.

మ॥ చివురుంగైదువు జోదునాపయునిదాక్షిణ్యంబు లేశంబు లే
కవినీతింగఱకైన పూములుకు లేయంజొచ్చె దర్పించి, వ
చ్చి విపన్నన్ శరణంటిఁ, గాచి, భవదాశ్లేషంబునాకిచ్చి, శా
త్రవ నిర్యాతనముం బొనర్పు,మునిపుత్రా, వీరచూడామణీ!

పరశు:—(విభ్రాంతుఁడై) నీవాక్కులు విస్మయము గొల్పుచున్నవి.

మ॥ తగునే యిట్టి యవాచ్యభాషణములో తల్లీ, ననుం గూర్మిప
ట్టిగ భావింపుము: కాఁడెదీ కుటిలపాండిత్యంబు నా ప్రేమాలఁజూ
పఁగ, ధర్మక్రియలన్ వరించి నియతిన్ వర్తించుమాంబోట్లనీ
చగతిన్ ద్రోసెడి మాటలాడకు, నమస్కారంబుగావించెదన్.

భువన:—మంచివాఁడవు- మేలు మేలు-మునికుమారుల సత్యవాక్సంపత్తి యిట్టిదేనా యేమి? బ్రాహ్మణత్వపు నీ మర్యాద గా?

పరశు:—ఇట్టి దురుద్యోగము నీ మానసమున దాఁచి యుంచుకొని మోసగింతువని తలంపలేను. ఎంత మోసము!

ఔరా, దేవతాసుందరివి, మునిపుత్త్రుని మోహింపఁ దగవా?

భువన:—వాగ్దానము వమ్ముగావించి వాదమునకు దిగితివా?

పరశు:—(స్వగతము) ఏమాశ్చర్యము? మాయలమారి కార్తవీర్యుఁడే యీ సంవిధానము ఘటించియుండునా?......సందేహము లేదు. (ప్రకాశము) ఓ వనితా, నీ వెవ్వతెవైన నాకేమి? నా చిత్త విశ్రాంతికి భంగము గావించితివి. నీ విచ్చోట నిలువరాదు - పొమ్ము...పోవా?

భువన:—పోనిచో! ఏమొనర్తువు? (నవ్వుచు) స్త్రీహత్యాపాపమునకుఁ బాల్పడుదువా?

పరశు:—నేఁ జేయ నెంచినదేమో, యది యటుండని, పొమ్మావలకు.

భువన:—వెడలిపోవలయునా? పోయెదను, పోవుచున్నాను.

ఉ॥ ఆడినమాటఁ దప్పిన మహాఘము-గాయముమాన్పి నట్టిప్రాఁ
బోఁడిని దూలనాడి, నయముం జెడనాడి, కృతఘ్నవృత్తితోఁ
గీడొనరింపఁ బాల్పడిన కిల్బిషముం నినుఁ బీడిపోవదో
బాడబ, తత్ఫలంబుగఁ బ్రవర్తిలు ముద్విని బ్రహ్మచారివై!

పరశు:—(ఆగ్రహముతో) నీ దృష్టికి నేనట్టివాఁడనే యగుదును గాక. నీ శాపము నాకు వరమేయైనది. ఏమంటివి? నేను కృతఘ్నుఁడనా? పడఁతీ, చూడుము నావంక! కృతఘ్నతయా? (తేఱిపాఱఁజూచెను.)

భువన:—ఆహా, అద్భుతము! అమానుష తేజము! దుర్నిరీక్ష్యము,... బ్రహ్మతేజో బలము - చూడఁజాల-చూడఁజాల!

(నిష్క్రమించును)

పరశు:—అబ్బ! పరమేశ్వరుని యనుగ్రహమున బ్రతికి బైటపడితిని.... అప్పుడే యరుణోదయమైనది.

మ॥ ఉషస్సంధ్యారాగము లోకమేఁ జిమ్ముచో, గగనమున
సూర్యోదయంబు కాంతిల్లెఁ బు
ష్పాదికేశర విమలప్రభాత పవనం
బుల్ సాగుటన్-గల్వపూఁ
బడఁతుల్ నోము ముగించి రెల్లెడల-ది
గ్భాముల్ ప్రసన్నాస్యలై
కనుగారాముస లోకబాంధవుని రా
కన్ గోరుచున్నారిటన్.

యుద్ధమునకు సంసిద్ధుఁడను గావలయుఁగదా, కాల్యకరణీయముల నిర్వర్తింపఁబోయెద.

(ప్రవేశము కుమారస్వామి)

పరశు:—ఎవరు, నా ప్రాణసఖుఁడు షణ్ముఖుఁడా? - నా దృష్టి వన్నె మోసగించుచున్నదా యేమి? ... ఏమి నాభాగ్యము! ఎంత యదృష్టము!

కుమార:—పరశురామా, మాతండ్రిగారివలన నీ వృత్తాంతము విన్నాఁడను. నినుఁజూడవచ్చితిని, మెచ్చితిని. నీ మహిమ నేనెఱుఁగనిదికాదు. (కౌఁగిలించుకొనును)

పరశు:—మిత్త్రివాత్సల్యమున నీ విట్లనుచున్నావు.

కుమార:—ఇన్నేకము లాడవాడనా నేను? ఈనిండు పున్నమ పండు వెన్నెలలో నాకన్నులతో నేను స్పష్టముగా జూచితినయ్యా, కాముకస్యుడు ప్రయోగించిన సమ్మోహనాస్త్రము నీ పట్ల భంగమగుట నేను గ్రహింపలేదనుకొంటివా? గ్రహింపుము నా జోహారులు.

సీ॥ మోహినియుంచెవు మేలు మేల్, పరిగుహా
స్త్రీ, స్వప్నసంగ్రామము ఘో
ర్యాహానోద్దీపనా, స్వాధీయమైన సువి
శ్రీ బ్రహ్మచర్యంబె, సు
బ్రహ్మణ నిక్షిప్త యుద్ధవ్యూహభావమును సం
పాదించె, ద్వాదశాస్త్రహా
మహాద్ నాళాస్త్రా నైవంబు పీరు దెదిరా
పరి హాసించుచు సఖా!

...పోయివత్తును. సెలవా?

పరశు:—జగద్గురువులకు పార్వతీపరమేశ్వరులకు నా ప్రణామము లర్పింపుము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు - తెర వ్రాలును).

———

ప్రచండ భార్గవము

పంచమాంకము-ప్రథమరంగము

[స్థలకము - మాహిష్మతీ నగరపరిసర రణరంగము - ప్రవేశము - ఖడ్గహస్తుఁడగు కార్తవీర్యార్జునుఁడు.]

కార్త:—సందేహములేదు. అవతారపురుషుఁడే! నన్ను సంహరించుటకు భగవంతుఁ డిట్లవతరించినాఁడు. ఇంత విక్రమవిభూతి మనుష్యమాత్రుల కుండుట కల్ల. ఇట్టి జితేంద్రియులు జగత్తునలేరు. పట్టమహిషీవిహితోక్తులు పాటింపక పోతినిగదా, పెడచెవిం బెట్టితినిగదా! మూర్ఖుఁడను - దైవోపహతుఁడను.

శ్రీమహావిష్ణువు పరశురాముఁడై నన్ను శిక్షింపవచ్చినాఁడు. ఇప్పుడు వెనుకంజ వేయుటయా? నాకు మరణభయమా? ఛీ, ఛీ! ఇది నా యదృష్టమే! మహాభాగ్యమే. ఆ భగవంతుని దివ్యతేజస్సులో లీనమైపోయెదఁ గాక!

మ॥ గెలువన్ నేరనుగాని, నా సమరభం
గిన్ జూచి భర్గుండె బె
గ్గిలఁగా వీరవిహారపారగుఁడనై
క్రీడించెదన్, నాదు కో
ర్కెలు నిండారఁ బ్రచండభార్గవసము
ద్రేకప్రతాపార్కమం
డలమార్గంబున నిర్గమించెద, వికుం
ఠద్వారమున్ జేరెదన్!

(సరభసముగా నిష్క్రమించును - తెరవ్రాలును)

ప్రచండ భార్గవము

పంచమాంకము - ద్వితీయ రంగము

[స్థలకము - రణరంగము. వీరపురుష వేషములలో సాయుధలగు మనోరమా చంద్రరేఖలు ప్రవేశము.]

చంద్రరేఖ:—అమ్మా,

మనో:—(రహస్యముగా) 'అమ్మా' యనకుము.

చంద్ర:—రమాకాంతా, చూచితివా ? మనసైన్యమెంత నశించినదో, త్రిపుర సంహారమొనర్చు మృత్యుంజయుఁడా యేమి యీ పరశురాముఁడు ?

మనో:—అటు చూడుము కనబడుచున్నదా ? అదిగో అటు !

చంద్ర:—రాజమార్తాండుని వీరవిహారముగదా, కానవచ్చుచున్నది. అద్భుతముగానున్నది. ...ఆ, ఆ, భటులారా, వలదు పరుగెత్త వలదు.

మనో:—రమ్ము రమ్ము - ఆవైపున కేగుదము. భటుల కుత్సాహము గల్పింతము.

(నిష్క్రమింతురు)

(వేరొక దిశనుండి యిరువురను గులుః ప్రవేశము)

మనోరమ:—పోరుఁడు, ధైర్యము వీడకుఁడు.

కం॥ గెలిచినచోఁ గీర్తిరమా
కిలికించితముల్ లభించు, గెలువక పోరన్
బొలిసినచోఁ, ముక్తిసతీ
లలిత పరీరంభ దివ్యలాభం బొదవున్ !

వెనుకంజ వేయుచున్నారా ? వలదు వలదు.

కం॥ మీాకండలు పెరిఁగెను భూ
మీాకాంతుని కొలువునందె, మెయిపయినార్చ
గైకొని యరమర పోరనఁ
బోకార్చకుఁడయ్యె కీర్తి పోటరులారా!

నడువుఁడు. విజృంభింపుఁడు....

చెలికాఁడా, నీ పీవంక కేగి రమ్ము. నే నా కోటకొమ్మునకుఁ బోయివచ్చెద.

(నిష్క్రమింతురు - తెర వ్రాలును)

ప్రచండ భార్గవము

పంచమాంకము - తృతీయరంగము

[స్థలము - రణరంగమున నొక ప్రదేశము - త్వరిత గమనముతో పెదమకంటికడఁ దగిలిన గాయమునుండి వచ్చు రక్తము నొక హస్తముతో నాపుచు యోధరూపముననున్న మనోరమ దుముకును.]

మనో:—అబ్బ,...ఈ దెబ్బ నాకెట్లు తగిలెను? శర మేవైపునుండి వచ్చెను? ఎంత నిరోధించినను రక్తము నిలువదేమి? (తనయంగి చించి గాయమునకుఁ గట్టుకట్టును. ఒడలెల్లెడఁ బరామర్శించుకొనును) - తాపము! దాహము! (నేల వ్రాలును.)

(ప్రవేశము చంద్రరేఖ.)

చంద్ర:—(ఆవేగముతో) అయ్యయ్యో, (కట్టు సవరించి) ఏమిది?

(మనోరమ కన్నులు తెఱచును.)

మనో:—వచ్చితివా, యుద్ధ మెట్లున్నది?

చంద్ర:—చక్రవర్తికిని బరశురామునికిని ద్వంద్వయుద్ధము జరుగుచున్నది.

మనో:—ఔరా, ప్రభు వేకాకియై పోరుచున్నాఁడా?...క్రొత్తకవచ మొకటి తేఁగలవా?

చంద్ర:—తప్పక. ఇదే పోయి తెచ్చెద...

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు - తెర వ్రాలును.]

ప్రచండ భార్గవము

పంచమాంకము - తురీయ రంగము

[స్థలకము - రణరంగమున మఱియొక ప్రదేశము - కార్తవీర్యుని శరీరము విగతశీర్షమై పడియుండును. ప్రవేశము మనోరమ.]

మనోరమ:—(నలుకెలంకులం జూచి) మహాభయంకరమై యున్న దీ సంగ్రామ భూమి. బీభత్సరసాధిదేవత కిట్టి ప్రదేశములే కాంబోలు విహారరంగములు !

చూర్ణములైన కవచములు, విధ్వస్తములైన రథపంక్తులు, భగ్నములైన తురంగసంఘములు. అహా! యెంత వినాశము, ఎంత రక్తపాతము ? ఎందుకోయిది ?

ఈ వైపునం గదా చక్రవర్తికిని భార్గవునికిని ద్వంద్వయుద్ధము జరుగుచున్నదని వింటిని. ఈ ప్రదేశము నిర్జనమైయున్నదే ! (రెండడుగులువైచి) అయ్యో, ఎవ్వరిదీ శరీరము? (సమీపించి, చూచి, పరిశీలించి, స్పృశించి) హా! (మూర్ఛిల్లును).

(మూర్ఛనుండి తేఱి) అయ్యో! వలదన్న వినకపోయితిరి గదా, ఆ మాయలమారి యావు మీపాలిటి మృత్యుదేవత యయ్యెనా ?...... దత్తాత్రేయమహర్షీ, నీ వరము లమోఘములని యువ్విళ్లూరితిమే !... అణిమాదిసిద్ధులారా, మీరైన బ్రతికించుకొనలేక పోయితిరా ప్రభువును? ...జమదగ్నీ, విప్రుండవుగదా నీ కిట్టి కుమారుండేల జన్మించెనయ్యా ? రేణుకా, నిట్టనిలువున నీ తనయునిచేత నా మనోహరుని వధింపం జేసితివా? పతిప్రాణనగు నేను నా పతి ప్రాణములకై యెట్లు పలవరించుచున్నానో యట్లే నీవును నీ జీవితేశ్వరుని జీవములకై యొక సారి కాదు గదా ముయ్యేడుమార్లు వాపోవుదువు లెమ్ము. నా విభుని మస్తకము నీ కొడుకెట్లు ఖండించెనో, యట్లే నీ శిరమును, నీ బిడ్డల శిరంబులును నిర్దయుండై యతండు తెగవేయునుగాక!......అహా, యేమి యీ తాపము, ఏమి యీ గాయపు బాధ, దుర్భరము, ప్రాణేశ్వరా, నీ సన్నిధానమున కిదే వచ్చుచున్నాను. అమ్మా, కాత్యాయనీ,...(పడిపోవును - తెరప్రాలును).

ప్రచండ భార్గవము

పంచమాంకము - పంచమ రంగము

[స్థలకము - అరణ్యము - హోమధేనువును నడిపించుకొనుచుఁ బరశురాముఁడు ప్రవేశము.]

పరశురాముఁడు:—అతనిం గడతేర్చి, దీనిం గొని వచ్చుటకై యెంత ప్రయాసపడవలసి వచ్చెను?

(ఆవు నుద్దేశించి) అమ్మా, గో దేవతా, ఎంత పరితపించితివో యేమొ! నరక నిలయములగు నరేంద్రుల మందిరాంగణముల మనవలసిన దుర్గతి చేకురెనని దురపిల్లితివా? శర్వానికడ నే నలవఱుచుకొన్న సంగ్రామ కౌశలమెల్ల శ్మశానము పాలైపోయెఁ గాఁబోలునని నిరాశ చేసికొంటివా? హోమాది నిత్యకర్మానుష్ఠానమునకు వలసిన ద్రవ్యసంపత్తి సంకల్పమాత్రమున సమకూర్పఁ గలిగిన నిన్ను రక్షించుకొననేరని బైరాగులతో సంగాతి మీ గతికిఁ దెచ్చెఁగదా యని యంగలార్చితివా? గోరక్షణ మొనర్చుకొనలేని యంబేద లాచరించు జపతపో వ్యాసంగములు భస్మహావ్యము లగునని శపించితివా ?

హీనమానవుల బారినుండి ధేనువులఁ దప్పింపలేని దీనులకు స్వారాజ్య సంసిద్ధి యెక్కడిది? పాతకుల వాతనుండి గోవుల రక్షింపఁ బ్రాణముల నొడ్డి, వచ్చిన నెత్తురులు ప్రవాహములుగాఁ బాఱించుటకైన సంసిద్ధము కావలసిన భారతజాతి యేనాఁడు వెనుకంజవేయునో, యేనాఁడు తూష్ణీంభావము వహించునో యానాఁడే యయ్యది సంక్షయము నొందునుగాక !

మ॥ నుతికెక్కెన్ భరతోర్వి నీవలన, నిన్నుంబూజగావించుటన్
బ్రతుకంగల్గెను శ్రౌతధర్మములిటన్: వర్ధిల్లుమోతల్లి, భా
రతభాగ్యావహకల్పవల్లి, పరమార్థ ప్రాపకంబైన మా
మతమే తాలిచెఁదావకాకృతి జగన్మాతా, నమోవాకముల్!

ఉ॥ నా తరమే నుతింప నిపుణమ్ముగ నీగుణముల్! పయోధరీ
భూతచతుస్సముద్రవు-విభూతివిశిష్టవు-ధేనురూపధా
త్రీతరుణీమతల్లి, యొనరించెద నీకుఁ బ్రదక్షిణంబు: నా
పాతకముల్ శమించుత దివాకరదీప్తిఁ దమమ్ములుంబలెన్.

మ॥ సతముం గోవులఁ గొల్చుచున్ సురభిహిం
సాపాతకారంభులన్
హతమార్పన్ వ్రతదీక్ష గైకొనిన, హిం
దూర్వ్యాఘ మద్దాన శా
శ్వతసంపూజ్యత గాంచుతన్! సకల శో
భాలాభ గేహమ్ము భా
రతవర్షమ్ము సమస్తదేశమకుట
ప్రాయమ్మగుం గావుతన్!

ఔరా, యీకార్తవీర్యుఁ డెంత పరాక్రమశాలి! ఎంత విక్రమ ధురంధరులైనను జక్రవర్తులు, నిరపరాధులగు సాధువులను, బ్రపంచానుషంగమొల్లని మునిజనులను గాఱించుటేమి న్యాయ్యము? దురహంకారుల కిట్టి శాస్తి కావలసినదే.

గీ: సాధుసంయమి గోవిప్ర సమితియెడలఁ
బుడమిఁ జేసేత కావింపఁబడినకీడు
కర్తను హరింపగల్గుటే కాదు సుమ్ము,
నల్పు తప్పక వాని వంశక్షయమ్ము!

ఈ మా యావును గొంపోయి నా జననీజనకులకును సోదరులకును సమ్మోదముం గూర్చెదఁగాక!

(నిష్క్రమించును - తెర వ్రాలును)

ప్రచండ భార్గవము

పంచమాంకము - షష్ఠ రంగము

[స్థలము - జమదగ్నియాశ్రమము - ప్రవేశము జమదగ్ని.]

జమదగ్ని:—అల్లదే యరుణరేఖలు!

చ॥ వికచసరోజగర్భములు వెల్వడి బంభరముల్ పొనర్చు గీ
తికల కలస్వనంబది శ్రుతిస్వర వైఖరి నింపొనర్చ, న
వ్యకుసుమసారసౌరభసమన్విత మంథరగంధవాహముల్
ప్రకృతినిమేలుకొల్పఁగఁ బ్రభాతముతోఁ జెమనోహరాకృతిన్

స్నానార్థమై నది కేగదఁగాక,......రేణుక నేఁటేల యింకను నిదురించుచున్నది?...(పరిక్రమించి) రేణుకా, ఏమి నీ వింకను నిదురించుచున్నావు?...(పరిశీలించి) నిదురించుట లేదు. ఏమిది? వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచున్నావు రేణుకా?

రేణుక (గాద్గద్యముతో) ఒంటరిగాఁ బోయిన మన రాముఁడు...

జమదగ్ని:—ఓహో, యిదియా నీ విచారము? లెమ్ము, లెమ్ము.

శా॥ ధానుష్కాగ్రసరుండు విక్రమకళాదక్షుండు త్రైలోక్యర
క్షానిర్నిద్ర భుజార్గళుండు నిటలాక్ష ప్రాప్త దివ్యాస్త్రవి
ద్యానిష్ణాతుఁడతంద్రిలుండు నిరవద్యబ్రహ్మతేజోఘనుం
డౌ నీరామునకా భయంపడెద వేలా బేలవై యీగతిన్?

(శిష్యుఁడు గాలవుఁడు ప్రవేశించును)

గాలవుఁడు:—గురుదేవా, మన పరశురాముఁడు హోమధేనువుతో వచ్చుచున్నాఁడు. రేణుక (ఉత్సుకయై) పరశురాముఁడా, యేఁడీ,

యేఁడీ, ఎంత దూరమున నున్నాఁడు? నిజమా, గాలవా, నాయనా? ఎవరు చెప్పిరి?

గాలవుఁడు:— నేఁ జూచితినమ్మా, అదే, వచ్చుచున్నాఁడు.

[పరశురాముఁడు ధేనువుతోఁ బ్రవేశించును. వెంట రుమణ్వత్సుషేణ వసు విశ్వావసు శాలిహోత్రులు ప్రవేశింతురు - రేణుక పరశురాముని ఆనందాశ్రువులతో గాఢాలింగన మొనర్చుకొనును-పరశురాముఁడు తలిదండ్రులకు సాష్టాంగ నమస్కార మాచరించును.]

జమదగ్ని:— నా ప్రాణతుల్యమైన యీ హోమధేనువుం గొని మరలి వచ్చితివి. కుమారా, చిరంజీవివై వర్ధిల్లుము. నీకేమి కావలయును?

జమదగ్ని:—తండ్రీ మీ యాశీర్వాద బలమున్న నాకింకేమి కావలయును?

జమదగ్ని:—అయిన నిది యగుంగాక.

(భరత వాక్యము)

మ॥ శివునింబోలెను శిష్యవత్సలత వాసింగాంత్రుగాఁగొజ్జే, లు
ర్వివిభుల్ గర్వముమాని సాధువులఁ బేర్మిం బ్రోచెదగ్గాత, స
త్కవివాగ్గుంభన లీసుమాని సరసుల్ గైకొండ్రుగా కార్యధా
త్రి విచిత్రోరుమానవిత్రి యగుచుక్ దీపించెడుం గావుతన్.

Printed at the B. N. K. Press, Madras—Q. H. No. Ms. 100/B.
For Q. H. No. 35/D — 1000—3-46.

7. అమృత కలశము (శ్రీకృష్ణ — పాదకము) వెల 0-8-0

"శ్రీరామకృష్ణయ్యగారు వెన్నదొంగను కన్నులలో మెదలించుకొను కమ్మటికవులు. మురళీకృష్ణయ్యపై కవితయన్న ఒక వెన్నెలరాత్రి - ఒక అమృత నిర్ఝరిణి యని వేఱుగా చెప్పనక్కఱలేదు గదా! రామకృష్ణయ్యగారును ఆ గోపాల బాలునిలో లీనమై భారతకృష్ణుని ప్రస్తుతించి, గీతాకృష్ణునికి కేలుమోడ్చి యర్చించినారీగ్రంథంలో - హృద్య మగు కవిత - ఉత్సాహవంతమైన నడక: మచ్చునకొక పద్యము చూపుదునా?

గీ॥ మోవి మురళి మ్రోయు, మూపు చిక్కము మోయం,
జెంచు కురుల నెమిలి పించె మలర,
నవ్వు మోముతోడ, నాచిత్త ముకురాన
నొదిగి ప్రతిఫలింపు మోయి కృష్ణ!!

—కృష్ణా పత్రిక.

8. ప్రేమ లీల (శ్రీ మామిడిపూడి - రామకృష్ణయ్య, మోచర్ల - రామకృష్ణయ్య కలసి రచించిన పాంఘిక నాటకము) ,, 0-12-0

"ప్రేమలీల చదివితిని. రసవంతముగా నున్నది.... కరుణరస ఘట్టముల - కొన్ని సందర్భముల కన్నీరు గార్చితిని - ముద్దుగా వ్రాసియున్నారు."—

T. Raghava, Bellary.

9. ఛత్రపతి శివాజి. (అముద్రిత నాటకము)

For copies apply to:—

మోచర్ల రామకృష్ణయ్య, [illegible]
[illegible]తోట అగ్రహారము, నెల్లూరు.